

Otuzüçüncü Söz

Otuzüç Penceredir

[Bir Cihette Otuzüçüncü Mektub Ve Bir Cihette Otuzüçüncü Söz]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُنُّهُمْ أَيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ
بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

Sual: Şu iki Âyet-i Câmianın ifade ettiği Vücub ve Vahdaniyet-i İlâhiyye ve Evsaf ve Şuûnat-ı Rabbaniyye, Âlem-i Asgar ve Ekber olan İnsan ve Kâinatın vech-i delaletlerini, mücmel ve kısa bir surette beyanlarını isteriz.

Çünkü münkirler pek ileri gittiler. Ne vakte kadar **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** deyip, elimizi kaldıracğız? diyorlar.

Elcevab: Yazılan bütün otuzüç aded Sözler, o Âyetin denizinden ve ifaza ettiği Hakikat bahrinden otuzüç katredir. Onlara baksanız, cevabınızı alabilirsiniz. Şimdilik yalnız o denizden bir katrenin reşehatına işaret nev'inden şöyle deriz ki:

Meselâ: Nasılki bir Zât-ı Mu'ciznüma, büyük bir saray yapmak istese: Evvelâ temellerini, esaslarını muntazaman hikmetle vaz'eder ve ilerideki neticelerine ve gayelerine muvafık bir tarzda tertib eder. Sonra

menzillere, kısımlara meharetle tefrik ve tafsil ediyor. Sonra o menzilleri tanzim ve tertib ediyor. Sonra nukuşlarla tezyin ediyor. Sonra elektrik lâmbalarıyla tenvir ediyor. Sonra o muhteşem ve müzeyyen sarayda meharetinî, ihsanatını tecdid etmek için herbir tabakada yeni yeni icadlar, tebdiller, tahviller yapıyor. Sonra herbir menzilde kendi makamına merbut bir telefon rabtedip birer pencere açarak, herbirinden onun makamı görünür.

Aynen öyle de: **وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلٰی** Sâni'-i Zülcelâl, Hâkim-i Hakîm, Adl-

i Hakem ve binbir Esmâ-yı Kudsiye ile müsemma Fâtır-ı Bîmisâl, şu Âlem-i Ekber olan Kâinat Sarayının ve Hilkat Şeceresinin İcadını irade etti. Altı günde o sarayın, o şecerenin esasatını Desatir-i Hikmet ve Kavanin-i İlm-i Ezelîsi ile vaz'etti. Sonra ulvî ve süflî tabakata ve dallara ayırıp, kaza ve Kader desatiri ile tafsil ve tasvir etti. Sonra her mahlûkatın her taifesini ve her tabakasını Sun' ve İnayet Düsturu ile Tanzim etti. Sonra herşeyi, herbir Âlemi ona lâıyk bir tarzda, meselâ semayı yıldızlarla, zemini çiçeklerle tezyin ettiği gibi, süslendirip tezyin etti. Sonra o Kavanin-i Külliye ve Desatir-i Umumiye meydanlarında Esmalarını Tecelli ettirip Tenvir etti. Sonra bu Kanun-u Küllînin tazyikinden feryad eden ferdlere Rahman-ı Rahîm İsimlerini hususî bir surette imdada yetiştirdi. Demek o küllî ve umumî desatiri içinde hususî İhsanatı, hususî İmdadları, hususî Cilveleri var ki: Herşey, her vakit, her haceti için Ondan istimdad eder, Ona bakabilir. Sonra her menzilden, her tabakadan, her Âlemden, her taifeden, her ferdden, herşeyden, kendini gösterecek yâni Vücudunu ve Vahdetini bildirecek pencereler açmış. Her Kalb içinde bir telefon bırakmış. Şimdi şu hadsiz pencerelerden elbette haddimizin fevkinde olarak bahse girişmeyeceğiz. Onları İlm-i Muhit-i İlahîye havale edip, yalnız Âyât-ı Kur'aniyenin Lemaatı olan otuzüç pencereyi Otuzüçüncü Söz'ün Otuzüçüncü Mektubunun Namazdan sonraki Tesbihatın otuzüç Aded-i Mübarekine muvafık olmak için otuzüç pencereye icmalî ve muhtasar bir surette işaret edip, izahını sair Sözler'e havale ederiz...

Birinci Pencere

Bilmüşahede görüyoruz ki: Bütün eşya, husûsan Zihayat olanların pekçok muhtelif hacatı ve pekçok mütenevvi metalibi vardır. O matlamları, o hacetleri, ummadığı ve bilmediği ve eli yetişmediği yerden münasib

ve lââyık bir vakitte onlara veriliyor, imdada yetiştiriliyor. Halbuki o hadsiz maksudların en küçüğüne o muhtaçların kudreti yetişmez, elleri ulaşmaz. Sen kendine bak: Zahîrî ve bâtînî hasselerin ve onların levazımatı gibi elin yetişmediği ne kadar eşyaya muhtaçsın. Bütün Zihayatları kendine kıyas et. İşte bütün onlar, birer birer, Vücut-u Vâcib'e şهادet ve Vahdetine işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla, güneşin ziyası güneşi gösterdiği gibi, o hal ve bu keyfiyet, Perde-i Gayb arkasında bir Vâcib-ül Vücut'u, bir Vâhid-i Ehad'i, hem gayet Kerim, Rahîm, Mürebbi, Müdebbir Ünvanları içinde Akla gösterir.

Şimdi ey münkir-i cahil ve ey fâsık-ı gafil! Bu Faaliyet-i Hakîmaneyi, Basîraneyi, Rahîmaneyi ne ile izah edebilirsin? Sağır tabiatla mı, kör kuvvetle mi, sersem tesadüfle mi, âciz camid esbapla mı izah edebilirsin!..

İkinci Pencere

Eşya, Vücut ve teşahhusatlarında, nihayetsiz imkânât yolları içinde mütereddid, mütehayyir, şekilsiz bir surette iken, birdenbire gayet muntazam, hakîmane öyle bir teşahhus-u vechî veriliyor ki; meselâ herbir İnsanın yüzünde, bütün ebna-yı cinsinden herbirisine karşı birer alâmet-i fârika, o küçük yüzde bulunduğu ve zahir ve bâtın duygularıyla Kemal-i Hikmetle teşhiz edildiği cihetle, o yüz gayet parlak bir Sikke-i Ehadiyet olduğunu isbat eder. Herbir yüz, yüzer cihetle bir Sâni'-i Hakîm'in Vücutuna şهادet ve Vahdetine işaret ettikleri gibi, bütün yüzlerin heyet-i mecmuasıyla izhar ettikleri o sikke, bütün eşyanın Hâlıkına mahsus bir hâtem olduğunu Akıl gözüne gösterir.

Ey münkir! Hiçbir cihetle kabil-i taklid olmayan şu Sikkeleri ve mecmuundaki parlak Sikke-i Samediyeti hangi tezgâha havale edebilirsin!..

Üçüncü Pencere

Zeminin yüzünde dörtyüzbin muhtelif taifeden (Hâşiye) ibaret olan

(Hâşiye): Hattâ o taifelerden bir kısım var ki; bir senedeki efradı, Zaman-ı Âdem'den Kıyamete kadar Vücuda gelen bütün İnsan efradından ziyadedir...

bütün hayvanat ve nebatat enva'nının ordusu; bilmüşahede ayrı ayrı erzakları, suretleri, silâhları, libasları, talimatları, terhisatları Kemal-i Mizan ve İntizamla hiçbir şey unutulmayarak, hiçbirini şaşırmayarak bir surette Tedbir ve Terbiye etmek öyle bir Sikkedir ki; -hiçbir şübhe kabul etmez- güneş gibi parlak bir Sikke-i Vâhid-i Ehad'dir. Hadsiz bir Kudret ve muhit bir İlim ve nihayetsiz bir Hikmet Sahibinden başka kimin haddi var ki, o hadsiz derecede Hârîka olan şu İdareye karışsın. Çünkü şu birbiri içinde girift olan enva'ları, milletleri, umumunu birden İdare ve Terbiye edemeyen, onlardan

birisine karışsa elbette karıştıracak. Halbuki **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ** Sırrı ile, hiçbir karışık alâmeti yoktur. Demek ki hiçbir parmak karışamıyor.

Dördüncü Pencere

İstidad lisanıyla bütün tohumlar tarafından ve ihtiyac-ı fitrî lisanıyla bütün hayvanlar tarafından ve lisan-ı ızdırârî ile bütün muztarlar tarafından edilen Duaların makbûliyetidir.

İşte bu nihayetsiz Duaların bilmüşahede kabul ve icabeti, herbiri Vücuba ve Vahdete şehadet ve işaret ettikleri gibi, mecmuu büyük bir mikyasta bilbedahe bir Hâlık-ı Rahîm ve Kerim ve Mücîb'e delalet eder ve baktırır.

Beşinci Pencere

Görüyoruz ki: Eşya husûsan Zihayat olanlar, defî gibi âni bir zamanda Vücuda gelir. Halbuki defî ve âni bir surette basit bir maddeden çıkan şeyler, gayet basit, şekilsiz, san'atsız olması lâzım gelirken; çok meharete muhtaç bir hüsn-ü san'atta, çok zamâna muhtaç ihtimamkârane nakışlarla münakkaş, çok âlâta muhtaç acib san'atlarla müzeyyen, çok maddelere muhtaç bir surette Halk olunuyorlar. İşte bu defî ve âni bir surette bu Hârîka san'at ve güzel heyet, herbiri bir Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna şehadet ve Vahdet-i Rubûbiyetine işaret ettikleri gibi mecmuu gayet parlak bir tarzda nihayetsiz Kadîr, nihayetsiz

Hakîm bir Vâcib-ül Vücut'u gösterir.

Şimdi, ey sersem münkir! Haydi bunu ne ile izah edersin? Senin gibi sersem, âciz, cahil tabiatla mı? Veyahut hadsiz derece hata ederek o Sâni'-i Mukaddes'e "tabiat" ismini verip Onun Mu'cizat-ı Kudretini, o tesmiye bahanesiyle tabiata isnad edip, bin derece muhali birden irtikâb etmek mi istersin?

Altıncı Pencere

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Şu Âyet, Vücub ve Vahdeti gösterdiği gibi, bir İsm-i Â'zamı gösteren gayet büyük bir penceredir.

İşte şu Âyetin hülâsat-ül hülâsası şudur ki: Kâinatın ulvî ve süflî tabakatındaki bütün Âlemler ayrı ayrı lisanla birtek neticeyi, yâni birtek Sâni'-i Hakîm'in Rubûbiyetini gösteriyorlar. Şöyle ki: Nasıl göklerde (hattâ Kozmoğrafyanın itirafıyla dahi) gayet büyük neticeler için gayet muntazam hareketler, bir Kadîr-i Zülcelâl'in Vücut ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Öyle de: Zeminde bilmüşahede (hattâ Coğrafyanın şهادetiyle ve ikrarıyla) gayet büyük maslahatlar için mevsimlerdeki gibi gayet muntazam tahavvülâtlar dahi, aynı o Kadîr-i Zülcelâl'in Vücub ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Hem nasıl berr'de ve bahr'de Kemal-i Rahmet ile Rızıkları verilen ve Kemal-i Hikmet ile muhtelif şekiller giydirilen ve Kemal-i Rubûbiyetle türlü türlü duygularla teçhiz edilen bütün hayvanat, birer birer yine o Kadîr-i Zülcelâl'in Vücuduna Şehadet ve Vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla gayet geniş bir mikyasta Azamet-i Uluhiyetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Öyle de: Bağlardaki muntazam nebatat ve nebatatın gösterdikleri müzeyyen çiçekler ve çiçeklerin gösterdikleri mevsun meyveler ve meyvelerin gösterdikleri müzeyyen nakışlar, birer birer yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücuduna şهادet ve Vahdetine işaret etmekle

beraber külliyetleriyle gayet şaşaalı bir surette Cemâl-i Rahmetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Hem nasıl cevî-i semadaki bulutlardan mühim hikmetler ve gayeler ve lüzumlu faideler ve semereler için tanzif edilen ve gönderilen katreler, katreler adedince yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücubunu ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Öyle de: Zemindeki bütün dağların ve dağlar içindeki madenlerin ayrı ayrı hasiyetleriyle beraber ayrı ayrı maslahatlar için ihzar ve iddiharları, dağ metanetinde bir kuvvetle yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücub ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Hem nasıl sahralarda ve dağlardaki küçük küçük tepelerin türlü türlü muntazam çiçeklerle süslenmeleri, herbiri bir Sâni'-i Hakîm'in Vücubuna şehadet ve Vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla Haşmet-i Saltanatını ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Öyle de: Bütün otlarda ve ağaçlardaki bütün yaprakların türlü türlü eşkâl-i muntazamaları ve ayrı ayrı vaziyetleri ve cezbekârane mevzun hareketleri, yapraklar adedince yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Hem nasıl bütün ecsam-ı nâmiyede, büyümek zamanında muntazaman hareketleri ve türlü türlü âlât ile teşhizleri ve çeşit çeşit meyvelere şuurkârane teveccühleri, herbiri ferdin-ferda yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna şehadet ve Vahdetine işaret eder. Ve heyet-i mecmuasıyla gayet büyük bir mikyasta İhata-i Kudretini ve Şümül-ü Hikmetini ve Cemâl-i San'atını ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Öyle de: Bütün hayvanî cesedlerde Kemal-i Hikmetle nefislerini, Ruhlarını yerleştirmek, türlü türlü cihazat ile Kemal-i İntizam ile teslih etmek, türlü türlü Hizmetlerde Kemal-i Hikmetle göndermek, hayvanat adedince belki cihazatları sayısınca yine o Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine şehadet ve işaret ettikleri gibi, heyet-i mecmuasıyla gayet parlak bir surette Cemâl-i Rahmetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. Hem nasıl bütün Kalblere, İnsan ise her nevi Ulûm ve Hakikatları bildiren, hayvan ise her nevi hacetlerinin tedarikini öğreten bütün İlhamat-ı Gaybiye, bir Rabb-ı Rahîm'in Vücudunu ihsas eder ve Rubûbiyetine işaret eder. Öyle de: Gözlere Kâinat bostanındaki manevî çiçekleri toplayan Şuaat-ı Ayniye gibi zahiri ve batını bütün duyguların, ayrı ayrı Âlemlere herbiri birer anahtar olmaları, yine O Sâni'-i Hakîm, O Fâtır-ı Âlîm, O Hâlık-ı Rahîm, O Rezzak-ı Kerim'in Vücub-u Vücudunu ve Vahdet ve Ehadiyetini ve Kemal-i Rubûbiyetini güneş gibi gösterir.

İşte şu yukarıda geçen oniki ayrı ayrı pencerelerden, oniki vecihten bir Pencere-i Â'zam açılıyor ki; oniki renkli bir Ziya-yı Hakikat ile Cenab-ı Hakk'ın Ehadiyetini ve Vahdaniyetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir.

İşte ey bedbaht münkir! Şu daire-i arz kadar, belki medar-ı senevîsi kadar geniş olan şu pencereyi ne ile kapatabilirsin? Ve güneş gibi parlak olan şu Maden-i Nuru ne ile söndürebilirsin ve hangi perde-i gaflette saklayabilirsin!..

Yedinci Pencere

Şu Kâinat yüzünde serpilen masnuatın Kemal-i İntizamları ve Kemal-i Mevzuniyetleri ve Kemal-i Zînetleri ve İcadlarının sühuleti ve birbirine benzemeleri ve birtek fitrat izhar etmeleri, nasılkı bir Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücudunu ve Kemal-i Kudretini ve Vahdetini gayet geniş bir mikyasta gösteriyorlar. Öyle de: Camid ve basit unsurlardan, hadsiz ve ayrı ayrı ve muntazam mürekkebatın İcadı, mürekkebat adedince yine O Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna şehadet ve Vahdetine işaret etmekle beraber, heyet-i mecmuasıyla gayet parlak bir tarzda Kemal-i Kudretini ve Vahdetini gösterdiği gibi terkibat-ı mevcûdat tabir edilen terkiib ve tahlil hengâmındaki teceddüde nihayet derecede ihtilat ve karışma içinde nihayet derecede bir imtiyaz ve tefrik ile, meselâ topraktaki tohumların ve köklerin çok karışık olduğu halde hiç şaşımayaarak bir surette sünbüllerini ve Vücutlarını temyiz ve tefrik etmek ve ağaçlara giren karışık maddeleri yaprak ve çiçek ve meyvelere tefrik etmek ve hüceyrat-ı bedene karışık bir surette giden gıdaî maddeleri Kemal-i Hikmetle ve Kemal-i Mizanla ayırıp tefrik etmek, yine O Hakîm-i Mutlak ve O Alîm-i Mutlak ve O Kadîr-i Mutlak'ın Vücub-u Vücudunu ve Kemal-i Kudretini ve Vahdetini gösterdiği gibi; zerreler Âlemini hadsiz ve geniş bir tarla hükmüne getirip, her dakikada Kemal-i Hikmetle ekip biçip, yeni yeni Kâinatlar mahsulâtını ondan almak ve o camide, âcize, cahile olan zerrata gayet şuurkârane ve gayet hakîmane ve muktedirane hadsiz muntazam vazifeleri gördürmek, yine o Kadîr-i Zülcelâl'in ve o Sâni'-i Zülkemaî'nin Vücub-u Vücudunu ve Kemal-i Kudretini ve Azamet-i Rubûbiyetini ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir.

İşte bu dört yol ile büyük bir pencere Marifetullaha açılır. Ve büyük bir mikyasta bir Sâni'-i Hakîm'i Akla gösterir.

Şimdi ey bedbaht gafil! Şu halde Onu görmek ve tanımak istemezsen; Aklını çıkar at, hayvan ol, kurtul...

Sekizinci Pencere

Nev'-i beşerdeki bütün Ervah-ı Neyyire Ashabı olan Enbiyalar (Aleyhi-müselâm), bahir ve zahir Mu'cizatlarına istinad ederek ve bütün Kulûb-u Münevvere Ahtabı olan Evliyalar, Keşf ve Kerametlerine itimad ederek ve bütün Ukûl-ü Nuraniye Erbabı olan Asfiyalar, Tahkikatlarına istinad ederek, birtek Vâhid-i Ehad, Vâcib-ül Vücud, Hâlık-ı Külli Şey'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine ve Kemal-i Rubûbiyetine şهادetleri, pek büyük ve nurani bir penceredir. Hem her vakit o Makam-ı Rubûbiyeti göstermektedir.

Ey bîçare münkir! Kime güveniyorsun ki, bunları dinlemiyorsun? Veyahut gündüz içinde gözünü kapamakla, dünyayı gece mi oldu zannediyorsun!..

Dokuzuncu Pencere

Kâinattaki İbadat-ı Umumiye, bilbedahe bir Mabud-u Mutlak'ı gösteriyor. Evet Âlem-i Ervaha ve Bâtına giden ve Ruhanî ve Meleklerle görüşen Zâtların şهادetleriyle sabit olan umum Ruhanî ve Melâikelerin kemal-i imtisal ile Ubûdiyyetleri ve bilmüşahede bütün Zîhayatların kemal-i intizamla Ubûdiyyetkârane vazifeler görmeleri ve bilmüşahede anasır gibi bütün cemadatın kemal-i itaatla Ubûdiyyetkârane Hizmetleri, bir Mabud-u Billhakk'ın Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini gösterdiği gibi, herbir taifesi icma' ve tevatür kuvvetini taşıyan bütün Âriflerin Hakikatlı Marifetleri, bütün şâkirler taifesinin semeredar şükürleri ve bütün zâkirlerin feyizli zikirleri ve bütün hâmidlerin nimet artıran Hamdleri ve bütün muvahhidlerin bürhanlı Tevhidleri ve tavsifleri ve bütün muhiblerin hakikî Muhabbet ve Aşkları ve bütün müridlerin sadık irade ve rağbetleri ve bütün müniblerin ciddî taleb ve inabeleri, yine Maruf, Mezkûr, Meşkûr, Mahmud, Vâhid, Mahbub, Mergub, Maksud olan O Mabud-u Ezelî'nin Vücub-u Vücudunu ve Kemal-i Rubûbiyetini ve Vahdetini gösterdiği gibi, Kâmil İnsanlardaki bütün makbûl İbadatın ve o makbûl İbadatın neticesinden hasıl olan Füyuzat ve Münacat, Müşahedat ve Keşfiyat, yine o Mevcud-u Lemyezel ve o Mabud-u Lâyezal'in Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. İşte şu üç cihette ziyadar büyük bir pencere, Vahdaniyete açılır.

Onuncu Pencere

وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَآخَرَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ وَسَخَّرَ
لَكُمْ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ * وَسَخَّرَ
لَكُمْ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآيِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ * وَأَتَيْكُمْ
مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا

Şu Kâinattaki mevcûdatın birbirine Teâvünü, Tecavübü, Tesanüdü gösterir ki; umum mahlûkat, birtek Mürebbi'nin Terbiyesindedirler. Birtek Müdebbir'in İdaresindedirler. Birtek Mutasarrıf'ın Taht-ı Tasarrufundadırlar. Birtek Seyyid'in Hizmetkârlarıdır. Çünkü zemindeki Zîhayatlara levazımat-ı hayatiyeyi Emr-i Rabbanî ile pişiren Güneş'ten ve takvimcilik eden Kamer'den tut, tâ ziya, hava, mâ, gıdanın Zîhayatların imdadına koşmalarına ve nebatatın dahi hayvanatın imdadına koşmalarına ve hayvanat dahi İnsanların imdadına koşmalarına, hattâ a'za-yı bedeninin birbirinin muavenetine koşmalarına ve hattâ gıda zerratinin hüceyrat-ı bedeniyenin imdadına koşmalarına kadar cari olan bir Düstur-u Teâvün ile, camid ve şuursuz olan o mevcûdat-ı müteavine, bir Kanun-u Kerem, bir Namus-u Şefkat, bir Düstur-u Rahmet altında gayet hakîmane, kerimane birbirine yardım etmek, birbirinin sadâ-yı hacetine cevap vermek, birbirini takviye etmek, elbette bilbedahe birtek, yekta, Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed, Kadîr-i Mutlak, Alîm-i Mutlak, Rahîm-i Mutlak, Kerim-i Mutlak bir Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un Hizmetkârları ve memurları ve masnuları olduklarını gösterir.

İşte ey bîçare müflis felsefi! Bu muazzam pencereye ne diyorsun? Senin tesadüfün buna karışabilir mi!..

Onbirinci Pencere

الْأَبْذِكْرُ لِلَّهِ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ Bütün Ervah ve Kulûbün dalâletten

neş'et eden ızdırabat ve keşmekeş ve ızdırabattan neş'et eden manevî elem-lerden kurtulmaları, birtek Hâlık'ı tanımakla olur. Bütün mevcûdatı, birtek Sâni'a vermekle necat buluyorlar, birtek Allah'ın Zikriyle mutmain olurlar. Çünkü hadsiz mevcûdat birtek Zâta verilmezse (Yirmiiikinci Söz'de kat'î isbat edildiği gibi) o zaman her birtek şeyi, hadsiz esbaba isnad etmek lâzım gelir ki, o halde birtek şeyin Vücudu, umum mevcûdat kadar müşkil olur. Çünkü Allah'a verse, hadsiz eşyayı bir Zâta verir. Ona vermezse, herbir şeyi hadsiz esbaba vermek lâzım gelir. O vakit bir meyve, Kâinat kadar müşkilât peyda eder, belki daha ziyade müşkil olur. Çünkü nasıl bir nefer yüz muhtelif adamın idaresine verilse, yüz müşkilât olur. Ve yüz nefer, bir zabitin idaresine verilse, bir nefer hükmünde kolay olur. Öyle de: Çok muhtelif esbabın birtek şeyin İcadında İttifakları, yüz derece müşkilâtlı olur. Ve pek çok eşyanın İcadı, birtek Zâta verilse yüz derece kolay olur. İşte Mahiyet-i İnsaniyedeki merak ve Taleb-i Hakikat cihetinden gelen nihayetsiz ızdırabdan kurtaracak yalnız Tevhid-i Hâlık ve Marifet-i İlâhiyedir. Mâdem küfürde ve şirkte nihayetsiz müşkilât ve ızdırabat var. Elbette o yol muhaldır, Hakikatı yoktur. Mâdem Tevhidde, mevcûdatın yaratılışındaki sühulete ve kesrete ve hüsn-ü san'ata muvafık olarak nihayetsiz sühulet ve kolaylık var. Elbette o yol Vâcibdir, Hakikattır.

İşte ey bedbaht ehl-i dalâlet! Bak: Dalâlet yolu ne kadar karanlıklı ve elemli!. Ne zorun var ki, oradan gidiyorsun? Hem bak: İman ve Tevhid yolu ne kadar kolay ve safalı.. Oraya gir, kurtul...

Onikinci Pencere

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى

Sırrınca: Umum eşyada husûsan Zihayat masnularda Hikmetli bir kalıbdan çıkmış gibi her şeye bir miktar-ı muntazam ve bir suret, Hikmetle verildiği ve o suret ve o miktarda maslahatlar ve faideler için eğri büğrü hududlar bulunması; hem müddet-i hayatlarında değiştirdikleri suret-i libasları ve miktarları yine Hikmetlere, maslahatlara muvafık bir tarzda mukadderat-ı hayatiyeden terki edilen manevî ve muntazam birer suret, birer miktar bulunması, bilbedahe gösterir ki: Bir Kadîr-i Zülcelâl'in ve bir Hakîm-i Zülkema'l'in Kader dairesinde suretleri ve biçimleri tertib edilen ve Kudretin Destgâhında Vücutları verilen o hadsiz masnuat, o Zâtın Vücub-u Vücuduna delalet ve Vahdetine ve

Kemal-i Kudretine hadsiz lisan ile şehadet ederler. Sen kendi cismine ve a'zalarına ve onlardaki eğri büğrü yerlerin meyvelerine ve faidelerine bak! Kemal-i Hikmet içinde Kemal-i Kudreti gör.

Onüçüncü Pencere

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ Sırrınca: Herşey lisan-ı mahsusı ile

Hâlıkını yâdede, Takdis eder. Evet bütün mevcûdatın lisan-ı hal ve kal ile ettiği Tesbihat, birtek Zât-ı Mukaddes'in Vücudunu gösteriyor. Evet fitratın şehadeti reddedilmez. Delalet-i hal ise, husûsan çok cihetlerle gelse, şübhe getirmes. Bak hadsiz fitrî şehadeti tazammun eden ve nihayetsiz tarzlarda lisan-ı hal ile delalet eden ve mütedâhil daireler gibi birtek merkeze bakan şu mevcûdatın muntazam suretleri, herbiri birer dildir. Ve mevzun heyetleri, herbiri birer lisan-ı şehadettir. Ve mükemmel hayatları, herbiri birer Lisan-ı Tesbihtir ki, Yirmidördüncü Söz'de kat'î isbat edildiği gibi, o bütün diller ile pek zahir bir surette Tesbihatları ve Tahiyatları ve birtek mukaddes Zâta şehadetleri, ziya güneşi gösterdiği gibi bir Zât-ı Vâcib-ül Vücud'u gösterir. Ve Kemal-i Uluhiyetine delalet eder.

Ondördüncü Pencere

**قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ مِمَّا مِّنْ ذَاتٍ ۖ
الَّذِي هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ۖ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ**

Sırlarınca: Herşey herşeyinde ve her şe'ninde tek bir Hâlık-ı Zülcelâl'e muhtaçtır. Evet Kâinattaki mevcûdata bakıyoruz ve görüyoruz ki: Za'f-ı mutlak içinde bir Kuvvet-i Mutlaka tezâhüratı var. Ve acz-i mutlak içinde bir Kudret-i Mutlakanın âsârı görünüyor. Meselâ nebatatın tohumlarında ve köklerindeki Ukde-i Hayatiyelerinin intibahları zamanında gösterdikleri Hârika vaziyetleri gibi. Hem fakr-ı mutlak ve kuruluk içinde bir Gına-i Mutlakın tezâhüratı var: Kıştaki toprağın ve ağaçların vaziyet-i fakiraneleri ve baharda şaşaalı servet ve gınaları gibi. Hem Cümud-u Mutlak içinde bir hayat-ı mutlakanın tereşsuhatı görünüyor: Anasır-ı camidenin Zihayat maddelere inkılabı gibi.

Hem bir cehl-i mutlak içinde muhit bir Şuurun tezâhüratı görünüyor: Zerrelere yıldızlara kadar herşeyin harekâtında Nizamat-ı Âleme ve Mesalih-i Hayata ve Metalib-i Hikmete muvafık bir tarzda hareket etmeleri ve şuurkârane vaziyetleri gibi.

İşte bu acz içindeki kudret ve za'f içindeki kuvvet ve fakr içindeki servet ve gına ve cümud ve cehl içindeki hayat ve şuur; bilbedahe ve bizzarure bir Kadîr-i Mutlak ve Kaviyy-i Mutlak ve Ganiyy-i Mutlak ve Alîm-i Mutlak ve Hayy-ı Kayyum bir Zâtın Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine karşı her taraftan pencereler açar. Heyet-i mecmuası ile büyük bir mikyasta bir Cadde-i Nuraniyeyi gösterir. İşte ey tabiat bataklığına düşen gafil! Eğer tabiatı bırakıp Kudret-i İlâhiyeyi tanımazsan; herbir şeye, hattâ herbir zerreye, hadsiz bir kuvvet ve kudret ve nihayetsiz bir hikmet ve meharef, belki ekser eşyayı görecef, bilecek, idare edecek bir iktidar, herşeyde bulunduğunu kabul etmek lâzım gelir.

Onbeşinci Pencere

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ Sırrınca: Herşeye, o şeyin kabiliyet-i mahi-

yetine göre Kemal-i Mizan ve İntizam ile biçilip Hüsn-ü San'at ile tertib edilip, en kısa yolda, en güzel bir surette, en hafif bir tarzda, istimalce en kolay bir şekilde, (meselâ kuşların elbiselerine ve her vakit tüylerini kolayca oynatmalarına ve istimal etmelerine bak) hem israfsız Hikmetli bir tarzda Vücut vermek, suret giydirmek, eşya adedince diller ile bir Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna şehadet ve bir Kadîr-i Alîm-i Mutlak'a işaret ederler.

Onaltıncı Pencere

Rûy-i zeminde mevsim-bemevsim tazelenen mahlûkatın İcad ve Tedbir-lerindeki İntizam ve tanzimat, bilbedahe bir Hikmet-i Âmmeyi gösterir. Sıfat, mevsufsuz olmadığından; elbette o Hikmet-i Âmme, bizzarure bir Hakîm'i gösterir. Hem o Perde-i Hikmet içinde Hârika Tezyinat, bilbedahe bir İna-yet-i Tâmmeyi gösterir. Ve o İna-yet-i Tâmmeyi, bizzarure inayatkâr bir Hâlık-ı Kerim'i gösterir. Ve o Perde-i İna-yette umuma şamil bir Taltifat ve İhsanat, bilbedahe bir Rahmet-i Vasiayı gösterir. Ve o Rahmet-i Vasia, bizzarure bir Rahman-ı Rahîm'i gösterir. Ve o Perde-i

Rahmet üstünde dahi bütün Rızka muhtaç Zîhayatların lâıyk ve mükemmel bir tarzda İaşeleri ve Erzakları, bilbedahe terbiyekârane bir Rezzakıyet ve Şefkatkârane bir Rubûbiyeti gösterir. Ve o Terbiye ve İdare, bizzarure bir Rezzak-ı Kerim'i gösterir. Evet zeminin yüzünde Kemal-i Hikmetle terbiye edilen ve Kemal-i İınayetle Tezyin edilen ve Kemal-i Rahmetle Taltif edilen ve Kemal-i Şefkatle İaşe edilen bütün mahlûkat, birer birer bir Sâni'-i Hakîm, Kerim, Rahîm, Rezzak'ın Vücubuna şehadet ve Vahdetine işaret ettikleri gibi, yeryüzünün mecmuunda tezâhür eden ve umumunda görülen ve Kasd ve İradeyi bilbedahe gösteren Hikmet-i Âmme; ve Hikmeti dahi tazammun eden umum masnuata şamil İınayet-i Tâmmе; ve İınayet ve Hikmeti tazammun eden ve umum mevcûdat-ı arziyeye şamil olan Rahmet-i Vasia; ve Rahmet ve Hikmet ve İınayeti de tazammun eden umum Zihayata şamil bir surette ve gayet kerimane bir tarzda olan Rızk ve İaşe-i Umumiyeıyı birden nazara al, bak! Nasılkı elvan-ı seb'a, ziyayı teşkil eder. Ve yeryüzünü tenvir eden o ziya, nasıl şübhesiz güneşı gösterir. Öyle de; o Hikmet içindeki İınayet ve İınayet içindeki Rahmet ve Rahmet içindeki İaşe-i Rızkî, nihayet derecede Hakîm, Kerim, Rahîm, Rezzak bir Vâcib-ül Vücut'un Vahdetini ve Kemal-i Rubûbiyetini büyük bir mikyasta, yüksek bir derecede, parlak bir surette gösterir. İşte ey sersem münkir-i gafil! Göz önündeki bu hakîmane, kerimane, rahîmane, rezzakane Terbiyeti ve bu acib ve Hârıka ve Mu'cize Keyfiyeti ne ile izah edebilirsin? Senin gibi serseri tesadüfle mi? Ve kalbin gibi kör kuvvetle mi? Ve kafan gibi sağır tabiatla mı? Ve senin gibi âciz, camid, cahil esbapla mı? Yoksa nihayetsiz derecede mukaddes, münezzeh ve müberra, muallâ ve nihayetsiz derecede Kadîr, Alîm, Semi', Basîr olan Zât-ı Zülcelâl'e nihayetsiz derecede âciz, cahil, sağır, kör, mümkün, miskin olan "tabiat" namını verip nihayetsiz hata işlemek mi istersin? Hem güneş gibi parlak şu Hakikati, hangi kuvvet ile söndürebilirsin? Hangi perde-i gaflet altında saklayabilirsin?

Onyedinci Pencere

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ

Zeminin yüzünü yaz zamanında temaşa edip görüyoruz ki: İcad-ı Eşyada müşevveşıyeti iktiza eden ve intizamsızlığa sebep olan nihayetsiz Sehavet ve bir Cûd-u Mutlak, gayet derecede bir İnsicam ve İntizam içinde görünüyor. İşte zemin yüzünü tezyin eden bütün nebatatı gör. Hem mizansızlığı ve kabalığı iktiza eden İcad-ı Eşyadaki sür'at-i mutlaka dahi Kemal-i Mevzuniyet içinde görünüyor. İşte zemin yüzünü süslendiren

bütün meyvelere bak. Hem ehemmiyetsizliği, belki çirkinliği iktiza eden kesret-i mutlaka dahi, kemal-i hüsn-ü san'at içinde görünüyor. İşte yeryüzünü yaldızlayan bütün çiçeklere bak! Hem san'atsızlığı, basitliği iktiza eden İcad-ı Eşyadaki sühulet-i mutlaka dahi, nihayetsiz derecede san'atkârlık ve meharef ve ihtimamkârlık içinde görünüyor. İşte yeryüzündeki ağaç ve nebatat cihazatının sandukçaları ve programları ve tarihçe-i hayatlarının kutucukları hükmünde olan bütün tohumlara, çekirdeklere dikkatle bak. Hem ihtilaf ve ayrılığı iktiza eden uzaklık ve bu'd-u mutlak dahi bir ittifak-ı mutlak içinde görünüyor. İşte bütün aktar-ı zeminde zer'edilen her nevi hububata bak. Hem karışmayı ve bulaşmayı iktiza eden Kemal-i İhtilat, bilakis Kemal-i İmtiyaz ve tefrik içinde görünüyor. İşte bütün yer altına karışık atılan ve madde itibariyle birbirine benzeyen tohumların sünbül vaktinde Kemal-i İmtiyazları ve ağaçlara giren muhtelif maddelerin yaprak, çiçek ve meyvelere Kemal-i İmtiyaz ile tefrikleri ve mideye giren karışık gıdaların muhtelif a'za ve hüceyrata göre Kemal-i İmtiyazla ayrılmalarına bak, Kemal-i Hikmet içinde Kemal-i Kudreti gör. Hem ehemmiyetsizliği, kıymetsizliği iktiza eden gayet derecede mebzuliyet ve nihayet derecede ucuzluk dahi, yeryüzünde masnuatça, san'atça nihayet derecede kıymettar ve pahalı bir keyfiyette görünüyor. İşte o hadsiz acaib-i san'at içinde yeryüzünün Rahmanî sofrasında yalnız Kudretin şekerlemeleri olan dutların nevilerine bak! Kemal-i Rahmeti, Kemal-i San'at içinde gör.

İşte bütün rûy-i zeminde gayet kıymettarlık ile beraber hadsiz ucuzluk; ve hadsiz ucuzluk içinde hadsiz ihtilat ve karışıklık ile beraber hadsiz imtiyaz ve tefrik; ve hadsiz imtiyaz ve tefrik içinde gayet uzaklık ile beraber son derecede muvafakat ve benzeyiş; ve son derece benzemek içinde gayet derecede sühulet ve kolaylık ile beraber gayet derecede ihtimamkârane yapılış; ve gayet derecede güzel yapılış içerisinde sür'at-i mutlaka ve çabuklukla beraber gayet derecede mevzun ve mizanlı ve israfsızlık; ve gayet derecede israfsızlık içinde son derece çokluk ve kesret ile beraber son derecede Hüsn-ü San'at; ve son derece Hüsn-ü San'at içinde nihayet derecede sehavet ile beraber İntizam-ı Mutlak.. elbette gündüz ışığı, ışık güneşi gösterdiği gibi, bir Kadîr-i Zülcelâl'in, bir Hakîm-i Zülkema'l'in, bir Rahîm-i Zülcemâl'in Vücub-u Vücuduna ve Kemal-i Kudretine ve Cemâl-i Rubûbiyetine ve Vahdaniyetine ve Ehadiyetine şehadet ederler,

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى سırrını gösterirler.

Şimdi ey biçare cahil, gafil, muannid, muattıl! Bu Hakikat-ı Uzmâyı ne ile tefsir edebilirsin? Bu nihayet derecede Mu'cize ve Hârîka keyfiyeti

ne ile izah edebilirsin? Bu hadsiz derecede acib şu san'atları neye isnad edebilirsin? Bu yeryüzü derecesinde geniş bu pencereye hangi perde-i gafleti atıp kapatabilirsin? Senin tesadüfün nerede, tabiat dediğin ve güvendiğin şuursuz yoldaşın ve dalâlette istinadgâhın ve arkadaşın nerede? Bu işlere tesadüfün karışması yüz derece muhal değil mi? Ve şu Hârîka işlerin binden birinin tabiata havalesi, bin derece muhal olmuyor mu?

Yoksa camid, âciz tabiatın; herbir şeyin içinde o şeyden yapılan eşya adedince manevî makine ve matbaaları mı var!..

Onsekizinci Pencere

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Yirmiikinci Söz'de izah edilen şu temsile bak ki: Nasıl mükemmel, muntazam, san'atlı, saray gibi bir eser, bilbedahe muntazam bir fiile delalet eder. Yâni bir bina, bir dülgerliğe delalet eder. Ve mükemmel, muntazam bir fiil, bizzarure mükemmel bir fâile ve mahir bir ustaya, bir dülgerle delalet eder. Ve mükemmel usta ve dülger ünvanları, bilbedahe mükemmel bir sıfata, yâni san'at melekesine delalet eder. Ve mükemmel sıfat ve o mükemmel meleke-i san'at, bilbedahe mükemmel bir istidadın Vücuduna delalet eder. Ve mükemmel bir istidad ise, âlî bir Ruh ve yüksek bir Zâtın Vücuduna delalet eder.

Öyle de: Zeminin yüzünü, belki Kâinatı dolduran müteceddid eserler, bilbedahe gayet Derece-i Kemalde bulunan Ef'ali gösteriyor. Ve şu nihayet derecedeki İntizam ve Hikmet dairesindeki Ef'al, bilbedahe Ünvanları ve İsimleri mükemmel olan bir Fâili gösteriyor. Çünkü muntazam, hakîmane fiiller, fâilsiz olmadığı kat'iyen malûm. Ve son derece mükemmel Ünvanlar, o Fâilin son derece Kemaldeki Sıfatlarına delalet eder. Çünkü Fenn-i Sarfça nasıl ism-i fâil masdardan yapılır. Öyle de, Ünvanların ve İsimlerin dahi masdarları ve menşe'leri, sıfatlardır. Ve son Derece-i Kemalde Sıfatlar, şübhesiz son derece mükemmel olan Şuûnat-ı Zâtîyeye delalet eder. Ve Kabiliyet-i Zâtîye (tabir edemediğimiz) o mükemmel Şuun-u Zâtîye, Bihakkalyakîn hadsiz Derece-i Kemalde olan bir Zâta delalet eder.

İşte bütün Âlemdeki âsâr-ı san'at ve bütün mahlûkat, herbiri birer eser-i mükemmel olduğundan, herbiri bir Fiile ve Fiil ise İsme, İsim ise Vasfa ve Vasıf ise Şe'ne ve Şe'n ise Zâta şehadet ettikleri için;

masnuat adedince birtek Sâni'-i Zülcelâl'in Vücub-u Vücutuna şehadet ve Ehadiyetine işaret ettikleri gibi; heyet-i mecmuası ile, silsile-i mahlûkat kadar kuvvetli bir tarzda bir Mi'rac-ı Marifettir. Hiçbir cihette içine şübhe girmeyen müteselsil bir Bürhan-ı Hakikattır.

Şimdi ey bîçare münkir-i gafil! Silsile-i Kâinat kadar kuvvetli şu Bürhanı ne ile kırabilirsin? Şu masnuat adedince Hakikatın Şuamı gösteren hadsiz delikli ve kafesli şu pencereyi ne ile kapatabilirsin? Hangi perde-i gafletli üstüne çekebilirsin!..

Ondokuzuncu Pencere

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ
وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

Sırrınca: Sâni'-i Zülcelâl, Semâvâtın ecramına o kadar Hikmetler, mânalar takmış ki; güya Celâl ve Cemâlini ifade etmek için Semâvatı; güneşler, aylar, yıldızlar Kelimeleriyle süslendirdiği gibi, cevvi semada dahi olan mevcûdata öyle Hikmetler ve mânalar ve maksadlar takmış ki; güya o cevvi semayı berkler, şimşekler, ra'dlar, katreler kelimeleriyle intak ediyor. Ve Kemal-i Hikmet ve Cemâl-i Rahmetini Ders veriyor. Ve nasıl zemin kafasını, hayvanat ve nebatat denilen manidar kelimeleriyle söyleştirip Kemâlât-ı San'atını Kâinata gösteriyor. Öyle de; o kafanın birer Kelimesi olan nebatları ve ağaçları dahi; yapraklar, çiçekler, meyveler Kelimeleriyle intak edip yine Kemal-i San'atını ve Cemâl-i Rahmetini ilân ediyor. Ve birer kelime olan çiçekleri ve meyveleri dahi tohumcuklar kelimeleriyle konuşturup Dekâik-ı San'atını ve Kemal-i Rubûbiyetini Ehl-i Şuura talim ediyor. İşte bu hadsiz Kelimat-ı Tesbihiye içinde yalnız tek bir sünbül ve tek bir çiçeğin tarz-ı ifadesine kulak verip dinleyeceğiz. Nasıl şehadet eder, bileceğiz.

Evet herbir nebat, herbir ağaç, pekçok lisan ile Sâni'lerini öyle gösteriyorlar ki; Ehl-i Dikkati hayretlerde bırakır ve bakanlara "سُبْحَانَ اللَّهِ! Ne kadar güzel şehadet ediyor!" dedirtirler.

Evet, herbir nebatın çiçek açması zamanında ve sünbül vermesi anında, tebessümkârane manevî tekellümleri hengâmındaki Tesbihleri, kendileri gibi güzel ve zahirdir. Çünkü herbir çiçeğin güzel ağzı ile ve muntazam sünbülün lisaniyla ve mevzun tohumların ve muntazam habbelerin kelimatıyla Hikmeti gösteren o Nizam, bilmüşahede İlmi gösteren

bir Mizan içindedir. Ve o Mizan ise, meharet-i san'atı gösteren bir Nakş-ı San'at içindedir ve o Nakş-ı San'at, Lütuf ve Keremi gösteren bir Zînet içindedir. Ve o Zînet dahi, Rahmet ve İhsanı gösteren latif kokular içindedir. Ve birbiri içinde bulunan şu manidar keyfiyetler, öyle bir lisan-ı şهادettir ki; hem Sâni'-i Zülcemâl'ini Esmasıyla tarif eder, hem Evsafiyla tavsif eder, hem Cilve-i Esmasını tefsir eder, hem Teveddüd ve Taarrüfünü, yâni sevdinilmesini ve tanıttırılmasını ifade eder.

İşte bir tek çiçekten böyle bir şهادet işitsen, acaba zemin yüzündeki Rabbanî bağlarda umum çiçekleri dinleyebilsen, ne derece yüksek bir kuvvetle Sâni'-i Zülcelâl'in Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini ilân ettiklerini işitsen, hiç şübhen ve vesvesen ve gafletin kalabilir mi? Eğer kalsa, sana İnsan ve Zîşuur denilebilir mi?

Gel şimdi bir ağaca dikkatle bak! İşte bahar mevsiminde yaprakların muntazaman çıkması, çiçeklerin mevzunen açılması, meyvelerin Hikmetle, Rahmetle büyümesi ve dalların ellerinde, masum çocuklar gibi, nesimin esmesiyle oynaması içindeki latif ağzını gör. Nasıl bir Dest-i Kerem ile yeşillenen yaprakların dili ile ve bir Neş'e-i Lütuf ile tebessüm eden çiçeklerin lisanıyla ve bir Cilve-i Rahmet ile gülen meyvelerin kelimatı ile ifade edilen Hikmetli Nizam içindeki Adilli Mizan; ve Adli gösteren Mizan içinde bulunan dikkatli san'atlar, nakışlar ve meharetli nakışlar ve zînetler içinde Rahmet ve İhsanı gösteren ayrı ayrı tatlı tatmaklar ve ayrı ayrı güzel kokular ve hoş tatmaklar içinde birer Mu'cize-i Kudret olan tohumlar ve çekirdekler, gayet zahir bir surette bir Sâni'-i Hakîm, Kerim, Rahîm, Muhsin, Mün'im, Mücemmil, Mufaddıl'ın Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini ve Cemâl-i Rahmetini ve Kemal-i Rubûbiyetini gösterir. İşte eğer bütün rûy-i zemindeki ağaçların lisan-ı hallerini birden dinleyebilsen,

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ Hazinesinde ne kadar güzel cevherler bulunduğunu göreceksin, anlayacaksın.

İşte ey nankörlük içinde kendini başıboş zanneden bedbaht gafil! Bu derece hadsiz lisanlarla kendini sana tanıttıran ve bildiren ve sevdiren bir Kerim-i Zülcemâl, tanımak istenilmezse bu lisanları susturmalı. Mâdemki susturulmaz, dinlemeli. Gafletle kulağını kapasan kurtulamazsın. Çünkü sen kulağını kapamakla Kâinat sükût etmez, mevcûdat susmaz, Vahdaniyet şahidleri seslerini kesmezler. Elbette seni mahkûm ederler...

Yirminci Pencere

(Hâşiye)

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ۖ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ
وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۖ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
مُبَارَكًا فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ

Nasıl cüz'iyat ve neticelerde ve teferruatta Kemal-i Hikmet ve Cemâl-i San'at görünüyor. Öyle de: Tesadüfî ve karışık tevehhüm edilen küllî unsurların, büyük mahlûkatın zahiren karışık vaziyetleri dahi, bir Hikmet ve San'at ile vaziyetler alıyorlar. İşte ziyanın parlaması, sair Hikmetli hidematının delaletiyle, yeryüzünde Masnuat-ı İlâhiyyeyi İzn-i Rabbanî

(Hâşiye): Şu Yirminci Pencere'nin Hakikatı, bir zaman Arabî bir surette şöyle Kalbe gelmişti:

تَلَلَاءَ الضِّيَاءِ مِنْ تَنْوِيرِكَ تَشْهِيرِكَ ۖ تَمَوَّجَ الْأَعْصَارِ مِنْ تَصْرِيفِكَ تَوْظِيفِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَعْظَمَ سُلْطَانَكَ
تَفَجَّرَ الْأَنْهَارُ مِنْ تَدْحِيرِكَ تَسْخِيرِكَ ۖ تَزَيَّنَ الْأَحْجَارُ مِنْ تَذْيِيرِكَ تَصْوِيرِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَبَدَ عِجْزَكَ
تَبَسَّمَ الْأَزْهَارُ مِنْ تَزْيِينِكَ تَحْسِينِكَ ۖ تَرَجَّجَ الْأَثْمَارُ مِنْ إِنْعَامِكَ إِكْرَامِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَحْسَنَ صِنْعَتَكَ
تَسَجَّعَ الْأَطْيَارُ مِنْ انْطِقَاكِ إِزْفَاكِ ۖ تَهَرَّجَ الْأَمْطَارُ مِنْ انْزَالِكَ إِفْضَالِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَوْسَعَ رَحْمَتَكَ
تَحَرَّكَ الْأَقْمَارُ مِنْ تَقْدِيرِكَ ۖ تَذْيِيرِكَ تَدْوِيرِكَ
سُبْحَانَكَ مَا أَنْوَرَ بُرْهَانَكَ وَأَبْهَرَ سُلْطَانَكَ

ile teşhir ve ilân etmektir. Demek bir Sâni'-i Hakîm tarafından ziya istihdam ediliyor. Çarşı-yı Âlem sergilerindeki antika san'atlarını onun ile irae ediyor. Şimdi rüzgârlara bak ki: Sair hakîmane, kerimane Faidelerinin ve Vazifelerinin şهادetiyle gayet mühim ve kesretli Vazifelere koşuyorlar. Demek o dalgalanmak bir Sâni'-i Hakîm tarafından bir Tavziftir, bir Tasriftir, bir kullanmaktır. Dalgalanmaları ise, Emr-i Rabbanînin çabuk yerine getirilmesine sür'atle çalışmaktır.

Şimdi bak çeşmelere, çaylara, ırmaklara.. Yerden, dağlardan kaynamaları tesadüfî değildir. Çünkü onlara terettüb eden Âsâr-ı Rahmet olan faidelerinin ve semerelerin şهادetiyle ve dağlarda bir mizan-ı hacetle iddiharlarının ifadesi ile ve bir Mizan-ı Hikmetle gönderilmelerinin delaletiyle gösteriliyor ki; bir Rabb-ı Hakîm'in Teshiriyle ve İddiharıyladır. Ve kaynamaları ise, Onun Emrine heyecanla imtisal etmeleridir.

Şimdi yerdeki bütün taşların ve cevahirlerin ve madenlerin enva'ına bak. Bunların Tezînatları ve menfaatlı hâsiyetleri bir Sâni'-i Hakîm'in Tezîni ile, Tertibi ile, Tedbiri ile, Tasviri ile olduğunu, onlara müteallik hakîmane faideleri ve mesalih-i hayatiye ve levazımat-ı insaniye ve hacat-ı hayvaniye muvafık bir tarzda ihzarları gösteriyor.

Şimdi çiçeklere, meyvelere bak! Bunların gülümsemeleri ve tadları ve güzellikleri ve nakışları ve koku vermeleri; bir Sâni'-i Kerim'in, bir Mün'im-i Rahîm'in sofrasında birer tarife, birer davetname hükmünde olarak muhtelif renk ve koku ve tadlarla her nev'e ayrı ayrı tarife ve davetname olarak verilmiştir.

Şimdi kuşlara bak! Onların söyleşmeleri ve cıvıldaşmaları, bir Sâni'-i Hakîm'in İntak ve söyletmesi olduğuna delil-i kat'î ise, hayret verir bir tarzda birbirine o seslerle müdavele-i hissiyat ve ifade-i maksad etmeleridir.

Şimdi bulutlara bak! Yağmurun şıpıltıları, mânasız bir ses olmadığına ve şimşek ile gök gürlemesi, boş bir gürültü olmadığına kat'î delil ise, hâlî bir boşlukta o acaibi İcad etmek ve onlardan Âb-ı Hayat hükmündeki damlaları sağlamak ve zemin yüzündeki muhtaç ve müştak Zihayatlara emzirmek, gösteriyor ki: O şırıltı, o gürültü gayet manidar ve hikmettardır ki; bir Rabb-i Kerim'in Emriyle, müştaklara o yağmur bağıyor ki, "Sizlere müjde, geliyoruz!.." mânasını ifade ederler.

Şimdi göğe bak! Gök içinde hadsiz ecranndan yalnız Kamer'e dikkat

et! Onun hareketi, bir Kadîr-i Hakîm'in Emriyle olduğu, ona müteallik ve veryüzüne aid mühim Hikmetlerdir ki, başka yerde beyan ettiğimizden kısa kesiyoruz.

İşte ziyadan tut, tâ Kamer'e kadar saydığımız küllî unsurlar gayet geniş bir tarzda ve büyük bir mikyasta bir pencere açar. Bir Vâcib-ül Vücut'un Vahdetini ve Kemal-i Kudretini ve Azamet-i Saltanatını gösterir, ilân ederler.

İşte ey gafil! Eğer bu gök gürlemesi gibi bu sadâyı susturabilirsen ve güneşin ışığı gibi parlak o ziyayı söndürebilirsen, Allah'ı unut! Yoksa Aklını başına al!

سُبْحَانَ مَنْ تَسْبِيحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ de.

Yirmibirinci Pencere

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Şu Kâinatın lâmbası olan güneş, Kâinat Sâniinin Vücutuna ve Vahdaniyetine güneş gibi parlak ve nurani bir penceredir. Evet, manzume-i şemsiye denilen küremizle beraber oniki seyyare; cirmeleri küçüklük-büyüklik itibariyle pekçok muhtelif ve mevkileri uzaklık-yakınlık noktasında pekçok mütefavit ve sür'at-i hareketleri çok mütenevvi' olduğu halde Kemal-i İntizam ve Hikmet ile ve Kemal-i Mizan ile ve bir saniye kadar şaşırmayarak hareketleri ve deveranları ve güneş ile, cazibe kanunu tabir edilen bir Kanun-u İlahî ile bağlanmaları, yâni onlar İmamlarına iktidaları; büyük bir mikyasta bir Azamet-i Kudret-i İlâhiyyeyi ve Vahdaniyet-i Rabbaniyeyi gösterir. Çünkü o camid cirmeleri, o şuursuz büyük kütleleri, nihayet derecede İntizam ve Mizan-ı Hikmet içinde muhtelif şekillerde ve muhtelif mesafelerde ve muhtelif hareketlerde döndürmek, istihdam etmek, ne derece bir Kudreti ve bir Hikmeti isbat ettiğini kıyas et. Bu büyük ve ağır işe zerre mikdar tesadüf karışsa, öyle bir patlayış verecek ki, Kâinatı dağıtacak. Çünkü bir dakika, tesadüf birisini tevkif etse, mihverinden çıkmasına sebebiyet verir, başkaları ile müsademe etmesine yol açar. Küre-i Arzdan bin defa büyük cirmelerle müsademenin ne derece dehşetli olduğunu kıyas edebilirsiniz.

Manzume-i Şemsiyenin yâni şemsin me'mumları ve meyveleri olan oniki seyyarenin acaibini İlm-i Muhit-i İlahiye havale edip, yalnız gözümüzün önünde seyyaremiz bulunan arza bakıyoruz, görüyoruz ki: Bu

seyyaremiz, bir Azamet-i Şevket-i Rubûbiyeti ve Haşmet-i Saltanat-ı Uluhiyeti ve Kemal-i Rahmeti ve Hikmeti gösterir bir surette Güneşin etrafında, Emr-i Rabbanî ile (Üçüncü Mektub'da beyan edildiği gibi) pek büyük bir Hizmet için bir uzun seyr ü seyahat ona ettiriliyor. Bir Sefine-i Rabbaniye olarak Acaib-i Masnuat-ı İlâhiyye ile doldurulmuş ve Zîşuur İbadullahı seyrangâh gibi bir mesken-i seyyar vaziyeti verilmiş. Ve evkat ve hesabı bildirecek saat akrebi gibi Kamer dahi dakik hesaplarla, azîm Hikmetlerle ona takılmış ve o Kamer'e başka menzillerde ayrı seyr ve seyahat verilmiş. İşte bu mübarek seyyaremizin şu halleri, küre-i arz kuvvetinde bir şehadetle, bir Kadîr-i Mutlak'ın Vücub-u Vücudunu ve Vahdetini isbat eder. Mâdem şu seyyaremiz böyledir, manzume-i şemsiyeyi ona kıyas edebilirsin. Hem şemse kendi mihveri üstünde cazibe denilen manevî ipleri yumak yaptırmak için dolap ve çıkırık hükmünde olan güneşi, bir Kadîr-i Zülcelâl'in Emriyle döndürüp, o seyyaratı o manevî iplerle bağlayıp tanzim etmek ve güneşi bütün seyyaratı ile Saniyede beş saatlik bir mesafeyi kestirecek kadar bir sür'atle, bir tahmine göre **"Herkül Burcu"** tarafına veya Şems-üş Şûmus canibine sevk etmek, elbette Ezel ve Ebed Sultanı olan Zât-ı Zülcelâl'in Kudretiyle ve Emriyledir. Güya Haşmet-i Rubûbiyetini göstermek için, bu emirber neferleri hükmünde olan Manzume-i Şemsiye ordusu ile bir manevra yaptırır.

Ey kozmoğrafyacı efendi! Hangi tesadüf bu işlere karışabilir? Hangi esbabın eli buna ulaşabilir? Hangi kuvvet buna yanaşabilir!. Haydi sen söyle. Hiç böyle bir Sultân-ı Zülcelâl, aczini gösterip mülküne başkasını karıştırır mı? Bahusus Kâinatın meyvesi, neticesi, gayesi, hülâsası olan Zihayatları, başka ellere verir mi? Başkasını müdahale ettirir mi? Bahusus o meyvelerin en câmi ve o neticelerin en mükemmeli ve zeminin Halifesi ve o Sultanın âyinedar bir misafiri olan İnsanları başıboş bırakır mı? Ve onları tabiata ve tesadüfe havale edip Haşmet-i Saltanatını hiçe indirir mi, Kemal-i Hikmetini sukut ettirir mi?

Yirmiüçüncü Pencere

لَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ۖ وَالْجِبَالِ أَوْتَادًا ۖ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۖ
فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا

Küre-i Arz bir kafadır ki, yüzbin ağzı vardır. Herbir ağzında, yüzbin lisanı vardır. Her lisanında, yüzbin Bürhanı var ki; herbiri çok cihetle Vâcib-ül Vücud, Vâhid-i Ehad, herşeye Kadîr, herşeye Alîm bir Zât-ı Zülcelâl'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine ve Evsaf-ı Kudsiyesine ve Esmâ-i Hüsna-sına şehadet ederler. Evet arzın Evvel-i Hilkatına bakıyoruz ki: Mayi haline gelen bir madde-i seyyaleden taş ve taştan toprak hakedilmiş. Mayi kalsaydı, kabil-i sükna olmazdı. O mayi taş olduktan sonra, demir gibi sert olsa idi kabil-i istifade olmazdı. Elbette buna bu vaziyeti veren, yerin sekenelerinin hacetlerini gören bir Sâni'-i Hakîm'in Hikmetidir. Sonra tabaka-i turabiye, dağlar direği üzerine atılmış, tâ içindeki dâhilî inkılablardan gelen zelzeleler, dağlarla teneffüs edip, zemini hareketinden ve vazifesinden şaşırtmasın. Hem denizin istilâsından toprağı kurtarsın. Hem Zihayatların levazımat-ı hayatiyesine birer hazine olsun. Hem havayı tarasın, gazat-ı muzırardan tasfiye etsin, tâ teneffüse kabil olsun. Hem suları biriktirip iddihar etsin. Hem Zihayata lâzım olan sair madenlere menşe' ve medar olsun.

İşte bu vaziyet bir Kadîr-i Mutlak ve bir Hakîm-i Rahîm'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine gayet kat'î ve kuvvetli şehadet eder.

Ey coğrafyacı efendi! Bunu ne ile izah edersin? Hangi tesadüf şu acaib-i masnuat ile dolu Sefine-i Rabbaniyeyi bir meşher-i acaib yaparak yirmidörtbin sene bir mesafede, bir senede sür'atle çevirip, onun yüzünde dizilmiş eşyadan hiçbir şey düşürmesin?

Hem zeminin yüzündeki acib san'atlara bak! Anasırlar, ne derece Hikmetle tavzif edilmişler. Bir Kadîr-i Hakîm'in Emriyle zemin yüzündeki Rahman misafirlerine nasıl güzel bakıyorlar, Hizmetlerine koşuyorlar.

Hem acib ve garib san'atlar içinde rengârenk acib Hikmetli zemin yüzünün sîmasındaki bu nakışlı çizgilere bak! Nasıl sekenelerine enhar ve çayları, deniz ve ırmakları, dağ ve tepeleri, ayrı ayrı mahlûklarına ve İbadına lâayk birer mesken ve vesait-i nakliye yapmış. Sonra yüzbinler ecnas-ı nebatat ve enva'-ı hayvanatı ile Kemal-i Hikmet ve İntizam ile doldurup hayat vererek şenlendirmek, vakit-bevakit muntazaman mevt ile terhis ederek boşaltıp yine muntazaman **بَعَثُ بَعْدَ الْمَوْتِ** suretinde doldurmak; bir Kadîr-i Zülcelâl'in ve bir Hakîm-i Zülkema'l'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine yüzbinler lisanlarla şehadet ederler.

Elhasıl: Yüzü, acaib-i san'ata bir meşher ve garaib-i mahlûkata bir mahşer ve kafele-i mevcûdata bir memar ve sufûf-u ibadına bir mescid

ve makarr olan zemin; bütün Kâinatın kalbi hükmünde olduğundan, Kâinat kadar Nur-u Vahdaniyeti gösterir.

İşte ey coğrafyacı efendi! Bu zemin kafası yüzbin ağız, herbirinde yüzbin lisan ile Allah'ı tanıttırsa ve sen Onu tanımazsan, başını tabiat bataklığına soksan, derece-i kabahatını düşün. Ne derece dehşetli bir cezaya seni müstehak eder, bil, ayıl ve başını bataklıktan çıkar.

أَمَنْتُ بِاللَّهِ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ de.

Yirmiüçüncü Pencere

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ

Hayat, Kudret-i Rabbaniye Mu'cizatının en nuranisidir, en güzeldir. Ve Vahdaniyet Bürhanlarının en kuvvetlisi ve en parlağıdır. Ve Tecelliyat-ı Samedaniye âyinelerinin en câmiî ve en berrakıdır. Evet, Hayat tek başıyla bir Hayy-ı Kayyum'u bütün Esmâ ve Şuûnatı ile bildirir. Çünkü Hayat, pekçok Sıfâtın memzuç bir macunu hükmünde bir ziya, bir tiryaktır. Elvan-ı Seb'a, ziyada; ve muhtelif edviyeler, tiryakta nasılkı mümtezicen bulunur. Öyle de: Hayat dahi, pekçok Sıfâttan yapılmış bir Hakikattır. O Hakikattaki Sıfatlardan bir kısmı, duygular vasıtasıyla inbisat ederek inkişaf edip ayrılırlar. Kısım-ı ekseri ise hissiyat suretinde kendilerini ihsas ederler. Ve Hayattan kaynama suretinde kendilerini bildirirler.

Hem Hayat, Kâinatın Tedbir ve İdaresinde hükümferma olan Rızk ve Rahmet ve İnayet ve Hikmeti tazammun ediyor. Güya Hayat onları arkasına takıp, girdiği yere çekiyor. Meselâ Hayat bir cisme, bir bedene girdiği vakit; Hakîm İsmi dahi Tecelli eder, Hikmetle yuvasını güzelce yapıp tanzim eder. Aynı halde Kerim İsmi de Tecelli edip, meskenini hacatına göre tertib ve tezyin eder. Yine aynı halde Rahîm İsmi'nin Cilvesi görünüyor ki, o Hayatın devam ve Kemali için türlü türlü İhsanlarla taltif eder. Yine aynı halde Rezzak İsmi'nin Cilvesi görünüyor ki, o Hayatın Bekasına ve İnkişafına lâzım maddî, manevî gıdaları yetiştiriyor. Ve kısmen bedeninde iddihar ediyor. Demek Hayat bir nokta-i mihrakiye hükmünde; muhtelif Sıfât birbiri içine girer, belki birbirinin aynı olur. Güya Hayat tamamıyla hem İlimdir, aynı halde Kudrettir, aynı halde de Hikmet ve Rahmettir ve hâkeza... İşte Hayat bu câmi' mahiyeti itibariyle

Şuun-u Zâtiye-i Rabbaniyeye âyinedarlık eden bir Âyine-i Samediyettir. İşte bu Sırdandır ki: Hayy-ı Kayyum olan Zât-ı Vâcib-ül Vücud, Hayatı pek çok kesretle ve mebzuliyetle halkedip, Neşir ve Teşhir eder. Ve herşeyi Hayatın etrafına toplattırıp, ona hizmetkâr eder. Çünkü Hayatın Vazifesi büyüktür. Evet Samediyetin âyinesi olmak kolay bir şey değil, âdi bir Vazife değil.

İşte göz önünde her vakit gördüğümüz bu hadd ve hesaba gelmeyen yeni yeni Hayatlar ve Hayatların asılları ve Zâtları olan Ruhlar, birden ve hiçten Vücuda gelmeleri ve gönderilmeleri, bir Zât-ı Vâcib-ül Vücud ve Hayy-ı Kayyum'un Vücub-u Vücudunu ve Sıfât-ı Kudsiyesini ve Esmâ-i Hüsnasını; Lemaatın güneşi gösterdiği gibi gösteriyorlar. Güneşi tanımayan ve kabul etmeyen adam, nasıl gündüzü dolduran ziyayı inkâr etmeye mecbur oluyor. Öyle de: Hayy-ı Kayyum, Muhyî ve Mümît olan Şems-i Ehadiyeti tanımayan adam, zeminin yüzünü belki mazi ve müstakbeli dolduran Zihayatların Vücudunu inkâr etmeli ve yüz derece hayvandan aşağı düşmeli. Hayat mertebesinden düşüp camid bir cahil-i echel olmalı.

Yirmidördüncü Pencere

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Mevt, Hayat kadar bir Bürhan-ı Rubûbiyettir. Gayet kuvvetli bir Hücet-i Vahdaniyettir. **الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ** delaletince, mevt; adem, i'dam, fena, hiçlik, fâilsiz bir inkıraz değil, belki bir Fâil-i Hakîm tarafından Hizmetten terhis ve tahvil-i mekân ve tebdil-i beden ve vazifeden paydos ve haps-i bedenden âzad etmek ve muntazam bir Eser-i Hikmet olduğu, Birinci Mektub'da gösterilmiştir. Evet nasıl zemin yüzündeki masnuat ve Zihayatlar ve hayattar zemin yüzü, bir Sâni-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdaniyetine şهادet ediyorlar. Öyle de: O Zihayatlar ölümleriyle bir Hayy-ı Bâki'nin Sermediyetine ve Vâhidiyetine şهادet ediyorlar. Yirmiikinci Söz'de; mevt, gayet kuvvetli bir Bürhan-ı Vahdet ve bir Hücet-i Sermediyet olduğu isbat ve izah edildiğinden, şu bahsi o Söze havale edip yalnız mühim bir Nüktesini beyan edeceğiz. Şöyle ki:

Nasıl Zîhayatlar, Vücutları ile bir Vâcib-ül Vücut'un Vücutuna delalet ediyorlar. Öyle de: O Zîhayatlar, ölümleri ile bir Hayy-ı Bâki'nin Sermediyetine, Vâhidiyetine şehadet ediyorlar. Meselâ yalnız birtek Zîhayat olan zemin yüzü, İntizamâtı ile, ahvalıyla Sâniî gösterdiği gibi, öldüğü vakit yâni kış, beyaz kefeni ile ölmüş o zemin yüzünü kapaması ile nazar-ı beşeri ondan çeviriyor. Veyahut nazar, o giden bahar cenazesinin arkasından maziye gider, daha geniş bir manzarayı gösterir. Yâni herbiri birer Mu'cize-i Kudret olan zemin dolusu bütün geçen baharlar misillü yeni gelecek birer Hârîka-i Kudret ve birer hayattar zemin olan, bahar dolusu hayattar mevcûdat-ı arziyenin gelmelerini ihsas ve Vücutlarına şehadet ettiklerinden; öyle geniş bir mikyasta, öyle parlak bir surette, öyle kuvvetli bir derecede bir Sâni'-i Zülcelâl'in bir Kadîr-i Zülkema'l'in, bir Kayyum-u Bâki'nin, bir Şems-i Sermedî'nin Vücub-u Vücutuna ve Vahdetine ve Beka ve Sermediyetine şehadet ederler ve öyle parlak delaili gösterirler ki, ister istemez

bedahet derecesinde **أَمَنْتُ بِاللّٰهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ** dedirtir.

Elhasıl: **وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا** Sırrınca; hayattar bu zemin, bir

baharda Sâni'a şehadet ettiği gibi; onun ölmesiyle, zamanın geçmiş ve gelecek iki kanadına dizilmiş Mu'cizat-ı Kudretine nazarı çeviriyor. Bir bahar yerine binler baharı gösteriyor. Bir Mu'cize yerine binler Mu'cizat-ı Kudretine işaret eder. Ve onlardan her bahar, şu hazır bahardan daha kat'î şehadet eder. Çünkü mazi tarafına geçenler, zahirî esbablarıyla beraber gitmişler; arkalarında yine kendileri gibi başkalar yerlerine gelmişler. Demek esbab-ı zahiriye hiçtir. Yalnız bir Kadîr-i Zülcelâl, onları halkedip, Hikmetiyle esbaba bağlayarak gönderdiğini gösteriyor. Ve gelecek zamanda dizilmiş hayattar olan zemin yüzleri ise, daha parlak şehadet eder. Çünkü yeniden, yoktan, hiçten yapılp gönderilecek, yere konup vazife gördürüp sonra gönderilecekler.

İşte ey tabiata sapanan ve bataklıkta boğulmak derecesine gelen gafil! Bütün mazi ve müstakbele ulaşacak Hikmetli ve Kudretli manevî El Sahibi olmayan bir şey, nasıl bu zeminin hayatına karışabilir? Senin gibi hiç ender hiç olan tesadûf ve tabiat buna karışabilir mi? Kurtulmak istersen: "Tabiat, olsa olsa bir Defter-i Kudret-i İlâhiyyedir. Tesadûf ise, cehlimizi örten gizli bir Hikmet-i İlâhiyyenin perdesidir" de, Hakikata yanaş.

Yirmibeşinci Pencere

Nasılki madrub, elbette dâribe delalet eder. San'atlı bir eser, san'atkârı icab eder. Veled, vâlidî iktiza eder. Tahtiyet, fevkiyeti istilzam eder ve hâkeza... Bütün umûr-u izafiye tabir ettikleri biri birisiz olmayan evsaf-ı nisbiye misillü şu Kâinatın cüz'iyatında ve heyet-i umumiyesinde görünen imkân dahi, Vücubu gösterir. Ve bütün onlarda görünen infial, bir fiili gösterir. Ve umumunda görünen mahlûkiyet, Hâlıkıyeti gösterir. Ve umumunda görünen kesret ve terkib, Vahdeti istilzam eder. Ve Vücub ve Fiil ve Hâlıkıyet ve Vahdet, bilbedahe ve bizzarure mümkün, münfail, kesîr, mürekkeb, mahlûk olmayan; Vâcib ve Fâil, Vâhid ve Hâlık olan mevsuflarını ister. Öyle ise bilbedahe bütün Kâinattaki bütün imkânlar, bütün infialler, bütün mahlûkiyetler, bütün kesret ve terkibler bir Zât-ı Vâcib-ül Vücud, Fa'alün-Lima Yürîd, Hâlık-ı Külli Şey'e, Vâhid-i Ehad'e şehadet eder.

Elhasıl: Nasıl imkândan Vücub görünüyor, infialden fiil ve kesretten Vahdet; bunların Vücudu, onların Vücuduna kat'iyen delalet eder. Öyle de: Mevcûdat üstünde görünen mahlûkiyet ve merzukıyet gibi Sıfatlar dahi, Sâniyet, Rezzakıyet gibi Şe'nlerin Vücudlarına kat'î delalet ediyor. Şu Sıfâtın Vücudu dahi, bizzarure ve bilbedahe bir Hallak ve bir Rezzak Sâni'-i Rahîm'in Vücuduna delalet eder. Demek herbir mevcud, taşıdığı yüzler bu çeşit Sıfatlar lisanı ile, Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un yüzler Esmâ-i Hüsnasına şehadet ederler. Bu şehadetler kabul edilmmezse, mevcûdatın bütün bu çeşit Sıfatlarını inkâr etmek lâzım gelir...

Yirmialtıncı Pencere (Hâşiye)

Şu Kâinatın mevcûdatı yüzünde tazelenen ve gelip geçen Cemâller ve Hüsünler; bir Cemâl-i Sermedî Cîlvelerinin bir nevi gölgeleri olduğunu gösterir. Evet, ırmağın yüzündeki kabarcıkların parlayıp gitmesinden sonra arkadan gelenlerin gidenler gibi parlamaları, daimî bir şemsin şualarının âyineleri olduklarını gösterdikleri gibi; seyyal zaman ırmağında,

(Hâşiye): Şu pencerenin umuma değil, Ehl-i Kalbe ve Ehl-i Muhabbete hususiyeti var.

seyyar mevcûdatın üstünde parlayan Lemaat-ı Cemâliye dahi, bir Cemâl-i Sermedîye işaret ederler ve Onun bir nevi emareleridirler. Hem Kâinat kalbindeki ciddî Aşk, bir Maşuk-u Lâyezalî'yi gösterir. Evet, ağacın mahiyetinde olmayan bir şey, esaslı bir surette meyvesinde bulunmadığı delaletiyle; Şecere-i Kâinatın hassas meyvesi olan Nev'-i İnsandaki ciddî Aşk-ı Lahutî gösterir ki; bütün Kâinatta -fakat başka şekillerde- hakikî Aşk ve Muhabbet bulunuyor. Öyle ise Kalb-i Kâinattaki şu hakikî Muhabbet ve Aşk, bir Mahbub-u Ezeli'yi gösterir. Hem Kâinatın sinesinde çok suretlerde tezâhür eden İncizablar, Cezbeler, Cazibeler; ezeli bir Hakikat-ı Cazibedarın Cezbiyle olduğunu hüşyar Kalblere gösterir. Hem mahlûkatın en hassas ve nuranî taifesi olan Ehl-i Keşf ve Velayetin İttifakıyla, Zevk ve Şuhuda istinad ederek, bir Cemil-i Zülcelâl'in Cilvesine, Tecellisine mazhar olduklarını ve o Celil-i Zülcemâl'in (kendini) tanıttırılmasına ve sevdirmesine Zevk ile muttali olduklarını, müttefikane haber vermeleri, yine bir Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un, bir Cemil-i Zülcelâl'in Vücutuna ve İnsanlara kendini tanıttırmasına kat'iyen şahadet eder. Hem Kâinat yüzünde ve mevcûdat üstünde işleyen Kalem-i Tahsin ve Tezyin; o Kalem Sahibi Zâtın Esmasının güzelliğini vâzihan gösteriyor.

İşte Kâinat yüzündeki Cemâl ve Kalbindeki Aşk ve sinesindeki İncizab ve gözlerindeki Keşf ve Şuhud ve hey'atındaki Hüsün ve Tezyinat; pek latif, nurani bir pencere açar. Onun ile, bütün Esması Cemile bir Cemil-i Zülcelâl'i ve bir Mahbub-u Lâyezalî'yi ve bir Mabud-u Lemyezel'i, hüşyar olan Akıl ve Kalblere gösterir. İşte ey maddiyat karanlığında, evham zulûmatında, boğucu şübehat içinde çırpınan gafil! Kendine gel. İnsaniyete lâayık bir surette yüksel. Şu dört delik ile bak; Cemâl-i Vahdeti gör, Kemal-i İmanı kazan, hakikî İnsan ol!..

Yirmiyedinci Pencere

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

Kâinatta, "esbab ve müsebbebat" görünen eşyaya bakıyoruz ve görüyoruz ki: En a'lâ bir sebep, en âdi bir müsebbebe kuvveti yetmiyor. Demek esbab bir perdedir. Müsebbepleri yapan başkadır. Meselâ; hadsiz masnuattan yalnız cüz'î bir misâl olarak İnsan başı içinde bir hardal küçüklüğünde bir yerde yerleştirilen kuvve-i hâfızaya bakıyoruz. Görüyoruz

ki: Öyle bir câmi' Kitab belki kütübhane hükmündedir ki, bütün sergüzeşt-i hayatı, içinde karıştırılmaksızın yazılıyor.

Acaba şu Mu'cize-i Kudrete hangi sebep gösterilebilir? Telâfif-i dima-ğiye mi? Basit, şuursuz hüceyrat zerreleri mi? Tesadüf rüzgârları mı? Halbuki o Mu'cize-i San'at, öyle bir Zâtın San'atı olabilir ki; beşerin Haşirde neşredilecek büyük Defter-i A'malinden muhasebe vaktinde hatıra getirilecek ve işlediği her fiilleri yazıldığını bildirmek için bir küçük sened istinsah edip, yazıp Aklının eline verecek bir Sâni'-i Hakîm'in San'atı olabilir. İşte beşerin kuvve-i hâfızasına misâl olarak bütün yumurtaları, çekirdekleri, tohumları kıyas et ve bu câmi' küçücük Mu'cizelere, sair müsebbebatı da kıyas et. Çünkü hangi müsebbbebe ve masnua baksan, o derece Hârika bir san'at var ki, değil onun âdi, basit sebebi, belki bütün esbab toplansa, ona karşı izhar-ı acz edecekler. Meselâ: Büyük bir sebep zannedilen güneşi; ihtiyarlı, şuurlu farz ederek ona denilse: "Bir sineğin Vücudunu yapabilir misin?" Elbette diyecek ki: "Hâlıkımın ihsanı ile dükkânımda ziya, renkler, hararet çok. Fakat sineğin Vücudunda göz, kulak, hayat gibi öyle şeyler var ki, ne benim dükkânımda bulunur ve ne de benim iktidarım dâhilindedir."

Hem nasılkı müsebbbebdeki Hârika San'at ve Tezyinat, esbabı azledip Müsebbib-ül Esbab olan Vâcib-ül Vücud'a işaret ederek,

وَالْيَهُ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ Sırrınca: Ona teslim-i umûr eder. Öyle de:

Müsebbbebata takılan neticeler, gayeler, faideler; bilbedahe perde-i esbab arkasında bir Rabb-ı Kerim'in, bir Hakîm-i Rahîm'in işleri olduğunu gösterir. Çünkü şuursuz esbab, elbette bir gayeyi düşünüp çalışmaz. Halbuki görüyoruz: Vücuda gelen her mahlûk, bir gaye değil, belki çok gayeleri, çok faideleri, çok Hikmetleri takib ederek Vücuda geliyor. Demek bir Rabb-ı Hakîm ve Kerim, o şeyleri yapıp gönderiyor. O faideleri onlara Gaye-i Vücud yapıyor. Meselâ, yağmur geliyor. Yağmuru zahiren intac eden esbab; hayvanatı düşünüp, onlara acıyıp Merhamet etmekten ne kadar uzak olduğu malûmdur. Demek hayvanatı Halkeden ve Rızıklarını taahhüd eden bir Hâlık-ı Rahîm'in Hikmetiyle imdada gönderiliyor. Hattâ yağmura "Rahmet" deniliyor. Çünkü çok Âsâr-ı Rahmet ve faideleri tazammun ettiğinden, güya yağmur şeklinde Rahmet tecessüm etmiş, takattur etmiş, katre katre geliyor. Hem bütün mahlûkatın yüzüne tebessüm eden bütün zînetli nebatat ve hayvanattaki Tezyinat ve gösterişler, bilbedahe perde-i gayb arkasında bu süslü ve güzel san'atlar ile kendini tanıttırmak ve sevdirmek ve bildirmek isteyen bir

Zât-ı Zülcelâl'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine delalet ederler. Demek eşyadaki süslü vaziyetler, gösterişli keyfiyetler; tanıttırmak ve sevdirmek sıfatlarına kat'iyen delalet eder. Sevdirmek ve tanıttırmak sıfatları ise; bilbedahe Vedud, Maruf bir Sâni'-i Kadîr'in Vücub-u Vücuduna ve Vahdetine şahadet eder.

Elhasıl: Sebeb gayet âdi, âciz ve ona isnad edilen müsebbeb ise gayet san'atlı ve kıymetli olduğundan, sebebi azleder. Hem müsebbebin gayesi, faidesi dahi, cahil ve camid olan esbabı ortadan atar, bir Sâni'-i Hakîm'in Eline teslim eder. Hem müsebbebin yüzündeki Tezyinat ve Meharetler, kendi Kudretini Zîşuurlara bildirmek isteyen ve kendini sevdirmek arzu eden bir Sâni'-i Hakîm'e işaret eder.

Ey esbab-perest biçare! Bu üç mühim Hakikatı ne ile izah edebilirsin? Sen nasıl kendini kandırabilirsin? Aklın varsa, esbab perdesini yırt.

وَحَدِّهٖ لَا شَرِيكَ لَهُ de, hadsiz evhamdan kurtul.

Yirmisekizinci Pencere

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّنِّكُمْ وَالْوُأْنِكُمْ
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ

Şu Kâinata bakıyoruz, görüyoruz ki: Hüceyrat-ı bedenden tut, tâ Mecmu-u Âleme şamil bir Hikmet ve Tanzim var. Hüceyrat-ı bedene bakıyoruz, görüyoruz ki: Mesalih-i bedeni gören ve İdare eden birisinin Emriyle, Kanunuyla o küçücük hüceyrelerde ehemmiyetli bir Tedbir var. Mideye, nasıl bir kısım Rızık, iç yağı suretinde iddihar olunup vakt-i hacette sarfedilir. Aynen o küçücük hüceyrelerde de, o Tasarruf ve İddihar var. Nebatata bakıyoruz, gayet hakîmane bir Terbiye, bir Tedbir görünüyor. Hayvanata bakıyoruz; nihayet derecede kerimane bir Terbiye ve İlaş görüyoruz. Kâinatın Erkân-ı Azîmesine bakıyoruz; mühim gayeler için haşmetkârane bir Tedvir ve Tenvir görüyoruz. Âlemin mecmuuna bakıyoruz; muntazam bir memleket, bir şehir, bir saray hükmünde âlî Hikmetler, galî gayeler için mükemmel bir tanzimat görüyoruz. (Otuzikinci Söz'ün Birinci Mevkîfında izah ve isbat edildiği üzere) bir zerreden tut, tâ yıldızlara kadar zerre mikdar şirke yer bırakmıyor. Öyle birbirlerine

manen münasebetdardırlar ki; bütün yıldızları musahhar etmeyen ve elinde tutmayan, bir zerreye Rubûbiyetini dinlettiremez. Bir zerreye hakikî Rab olmak için, bütün yıldızlara sahib olmak lâzım gelir. Hem (Otuzikinci Söz'ün İkinci Mevkıfında izah ve isbat edildiği üzere) Semâvâtın Halk ve Tesviyesine muktedir olmayan, beşerin sîmasındaki teşahhusu yapamaz. Demek bütün Semâvâtın Rabbi olmayan, birtek İnsanın sîmasındaki âlâmet-i fârika olan nakş-ı sîmavîyi yapamaz. İşte Kâinat kadar büyük bir pencere ki; onunla bakılsa

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ۖ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Âyetleri, büyük Harflerle Kâinat sahifelerinde yazılı olduğu, Akıl gözüyle de görülecek. Öyle ise: Görmeyenin ya Akıllı yok, ya Kalbi yok veya İnsan suretinde bir hayvandır!

Yirmidokuzuncu Pencere

وَأَنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ

Bir bahar mevsiminde, garibane, mütefekkirane seyahata gidiyordum. Bir tepeciğin eteğinden geçerken, parlak bir sarıçiçek nazarıma ilişti. Eskiden vatanımda ve sair memleketlerde gördüğüm o cins sarıçiçekleri derhatır ettirdi. Şöyle bir mâna Kalbe geldi ki: Bu çiçek kimin turrası ise, kimin sikkesi ise ve kimin mührü ise ve kimin nakşı ise, elbette bütün zemin yüzündeki o nevi çiçekler, Onun mühürleridir, sikkeleridir. Şu mühür tahayyülünden sonra şöyle bir tasavvur geldi ki: Nasıl bir mühür ile mühürlenmiş bir mektub; o mühür, o mektubun sahibini gösterir. Öyle de; şu çiçek, bir Mühr-ü Rahmanîdir. Şu Enva'-ı Nakışlarla ve manidar nebatat satırlarıyla yazılan şu tepecik dahi, bu çiçek Sâniinin mektubudur. Hem şu tepecik dahi bir mühürdür. Şu sahra ve ova bir Mektub-u Rahmanî hey'atını aldı. İşbu tasavvurdan şöyle bir Hakikat zihne geldi ki: Herbir şey, bir Mühr-ü Rabbanî hükmünde bütün eşyayı kendi Hâlıkına isnad eder. Kendi Kâtibinin Mektubu olduğunu isbat eder. İşte herbir şey, öyle bir Pencere-i Tevhiddir ki, bütün eşyayı bir Vâhid-i Ehad'e mal eder. Demek herbir şeyde, husûsan Zihayatlarda öyle Hârîka bir nakış, öyle Mu'cizekâr bir san'at var ki: Onu öyle yapan ve öyle manidar nakşeden, bütün eşyayı yapabilir ve bütün eşyayı yapan, elbette O olacaktır. Demek bütün eşyayı yapamayan, birtek şeyi İcad edemez.

İşte ey gafil! Şu Kâinatın yüzüne bak ki: Birbiri içinde hadsiz Mektubat-ı Samedaniye hükmünde olan sahaif-i mevcûdat ve her bir mektub üstünde hadsiz Sikke-i Tevhid mühürleriyle temhir edilmiş. Bütün bu mühürlerin şehadetlerini kim tekzib edebilir? Hangi kuvvet onları susturabilir? Kalb kulağı ile hangisini dinlesen, **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** dediğini işitirsin.

Otuzuncu Pencere

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ۖ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَ
إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Şu pencere, imkân ve hudûsa müesses umum Mütellimînin penceresidir ve İsbat-ı Vâcib-ül Vücud'a karşı caddeleridir. Bunun tafsilâtını, "Şerh-ül Mevakıf" ve "Şerh-ül Makasıd" gibi Muhakkiklerin büyük Kitaplarına havale ederek, yalnız Kur'anın Feyzinden ve şu pencereden Ruha gelen bir-iki Şuai göstereceğiz. Şöyle ki:

Âmiriyet ve Hâkimiyetin muktezası; rakib kabul etmemektir, iştiraki reddetmektir, müdahaleyi ref'etmektir... Onun içindir ki; küçük bir köyde iki muhtar bulunsa, köyün rahatını ve nizamını bozarlar. Bir nahiyede iki müdür, bir vilayette iki vali bulunsa, herc ü merc ederler. Bir memlekette iki padişah bulunsa, fırtınalı bir karmakarışıklığa sebebiyet verirler. Mâdem hâkimiyet ve âmiriyetin gölgesinin zaîf bir gölgesi ve cüz'î bir nümunesi, muavenete muhtaç âciz İnsanlarda böyle rakib ve zıddı ve emsalinin müdahalesini kabul etmezse; acaba Saltanat-ı Mutlaka suretindeki Hâkimiyet ve Rubûbiyet derecesindeki Âmiriyet, bir Kadîr-i Mutlak'ta ne derece o redd-i müdahale kanunu ne kadar esaslı bir surette hükmünü icra ettiğini kıyas et. Demek Uluhiyet ve Rubûbiyetin en kat'î ve daimî lâzımı; Vahdet ve İnfiraddır. Buna bir Bûrhan-ı Bahir ve şahid-i kat'î, Kâinattaki İntizam-ı Ekmel ve İnsicam-ı Ecmeldir. Sinek kanadından tut, tâ Semâvat kandillerine kadar öyle bir Nizam var ki; Akıl onun karşısında hayretinden

ve istihsanından **سُبْحَانَ اللَّهِ، مَا شَاءَ اللَّهُ، بَارَكَ اللَّهُ** der, Secde eder. Eğer zerre miktar şerike yer bulunsa idi, müdahalesi olsa idi,

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا Âyet-i Kerimesinin delaletiyle: Nizam

bozulacaktı, suret değişecekti, fesadın âsârı görünecekti. Halbuki

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ

الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

delaletiyle ve şu ifade ile nazar-ı beşer, kusuru aramak için ne kadar çabalasa, hiçbir yerde kusuru bulamayarak, yorgun olarak menzili olan göze gelip, onu gönderen münekkid akla diyecek: "Beyhude yorulduğum, kusur yok" demesiyle gösteriyor ki: Nizam ve İntizam, gayet mükemmeldir. Demek İntizam-ı Kâinat, Vahdaniyetin kat'î şahididir.

Gel gelelim "**hudûs**"a. Mütেকellimîn demişler ki:

"Âlem, mütegayyirdir. Her mütegayyir, hâdistir. Her bir hâdisin, bir muhdisi, yâni mûcidi var. Öyle ise bu Kâinatın kadîm bir mûcidi var."

Biz de deriz: Evet Kâinat hâdistir. Çünkü görüyoruz: Her asırda, belki her senede, belki her mevsimde bir Kâinat, bir Âlem gider, biri gelir. Demek bir Kadîr-i Zülcelâl var ki, bu Kâinatı hiçten İcad ederek her senede belki her mevsimde, belki her günde birisini İcad eder, Ehl-i Şuura gösterir ve sonra onu alır, başkasını getirir. Birbiri arkasına takıp zincirleme bir surette zamanın şeridine asıyor. Elbette bu Âlem gibi birer Kâinat-ı Müteceddide hükmünde olan her baharda gözümüzün önünde hiçten gelen ve giden Kâinatları İcad eden bir Zât-ı Kadîr'in Mu'cizat-ı Kudretidirler. Elbette Âlem içinde her vakit Âlemleri halkedip değiştiren Zât, mutlaka şu Âlemi dahi O halketmiştir. Ve şu Âlemi ve rûy-i zemini, o büyük misafirlere misafirhane yapmıştır.

Gelelim "**imkân**" bahsine. Mütেকellimîn demişler ki:

"İmkân, mütesaviy-üt tarafeyn"dir. Yâni: Adem ve Vücut, ikisi de müsavi olsa; bir tahsis edici, bir tercih edici, bir Mûcid lâzımdır. Çünkü mümkinat, birbirini İcad edip teselsül edemez. Yahut o onu, o da onu İcad edip devir suretinde dahi olamaz. Öyle ise bir Vâcib-ül Vücut vardır ki, bunları İcad ediyor. Devir ve teselsülü, oniki Bürhan yâni Arşî

ve süllemî gibi namlar ile müsemma meşhur oniki delil-i kat'î ile devri ibtal etmişler ve teselsülü muhal göstermişler. Silsile-i esbabı kesip, Vâcib-ül Vücud'un Vücudunu isbat etmişler.

Biz de deriz ki: Esbab, teselsülün berahini ile Âlemin nihayetinde kesilmesinden ise, her şeyde Hâlık-ı Külli Şey'e has sikkayı göstermek daha kat'î, daha kolaydır. Kur'anın Feyziyle bütün Pencereler ve bütün Sözler, o Esas üzerine gitmişler. Bununla beraber imkân noktasının hadsiz bir vüs'atı var. Hadsiz cihetlerle Vâcib-ül Vücud'un Vücudunu gösteriyor. Yalnız, Mütekelimînin teselsülün kesilmesi yoluna, (elhak geniş ve büyük olan o caddeye) münhasır değildir. Belki hadd ve hesaba gelmeyen yollar ile, Vâcib-ül Vücud'un Marifetine yol açar. Şöyle ki:

Herbir şey Vücudunda, Sıfâtında, Müddet-i Bekasında hadsiz imkânât, yâni gayet çok yollar ve cihetler içinde mütereddid iken, görüyoruz ki; o hadsiz cihetler içinde vücudça muntazam bir yolu takib ediyor. Herbir Sıfatı da mahsus bir tarzda ona veriyor. Müddet-i Bekasında bütün değiştirdiği sıfat ve haller dahi, böyle bir tahsis ile veriliyor. Demek bir Muhasssın İradesiyle, bir Müreccihin tercihiyle, bir Mûcid-i Hakîmin İcadıyladır ki; hadsiz yollar içinde, Hikmetli bir yolda onu sevkeder, muntazam sıfâtı ve ahvalı ona giydiriyor. Sonra infiraddan çıkarıp, bir terkilbli cisme cüz' yapar, imkânât ziyadeleşir. Çünkü o cisimde binler tarzda bulunabilir. Halbuki neticesiz o vaziyetler içinde neticeli, mahsus bir vaziyet ona verilir ki; mühim neticeleri ve faideleri ve o cisimde vazifeleri gördürülüyor. Sonra o cisim dahi diğer bir cisme cüz' yaptırılıyor. İmkânât daha ziyadeleşir. Çünkü binlerle tarzda bulunabilir. İşte o binler tarz içinde, birtek vaziyet veriliyor. O vaziyet ile mühim vazifeler gördürülüyor ve hâkeza... Gittikçe daha ziyade kat'î bir Hakîm-i Müdebbir'in Vücub-u Vücudunu gösteriyor. Bir Âmir-i Alîm'in Emriyle sevk edildiğini bildiriyor. Cisim içinde cisim, birbiri içinde cüz' olup giden bütün bu terkilblerde; nasıl bir nefer, takımında, bölüğünde, taburunda, alayında, fırkasında, ordusunda mütedâhil o heyetlerden herbirisine mahsus birer vazifesi, Hikmetli birer nisbeti, İntizamlı birer Hizmeti bulunuyor. Hem nasılkı senin gözbebeğinden bir hüceyre; gözünde bir nisbeti ve bir vazifesi var. Senin başın heyet-i umumiyesi nisbetine dahi, Hikmetli bir vazifesi ve Hizmeti vardır. Zerre miktar şaşırsa, sıhhat ve idare-i beden bozulur. Kan damarlarına, his ve hareket asablarına, hattâ bedeninin heyet-i umumiyesinde birer mahsus vazifesi, Hikmetli birer vaziyeti vardır. Binlerle imkânât içinde, bir Sâni'-i Hakîm'in Hikmetiyle o muayyen vaziyet verilmiştir. Öyle de: Bu Kâinattaki mevcûdat, herbiri kendi Zâtı ile, Sıfâtı ile çok imkânât yolları

içinde has bir Vücudu ve hikmetli bir sureti ve faideli sıfatları, nasıl bir Vâcib-ül Vücud'a şهادet ederler. Öyle de: Mürekkebata girdikleri vakit, herbir mürekkebe daha başka bir lisanla yine Sâniini ilân eder. Git gide, tâ en büyük mürekkebe kadar nisbeti ve vazifesi, Hizmeti itibariyle Sâni'-i Hakîm'in Vücub-u Vücuduna ve İhtiyarına ve İradesine şهادet eder. Çünkü bir şeyi, bütün mürekkebata Hikmetli münasebetleri muhafaza suretinde yerleştiren, bütün o mürekkebatın Hâlîkı olabilir. Demek birtek şey, binler lisanlarla ona şهادet eder hükmündedir. İşte Kâinatın mevcûdatı kadar değil, belki mevcûdatın sıfât ve mürekkebatı adedince imkânât noktasından da Vâcib-ül Vücud'un Vücuduna karşı şهادetler geliyor.

İşte ey gafil! Kâinatı dolduran bu şهادetleri, bu sadâları işitmemek.. ne derece sağır ve akılsız olmak lâzım geliyor? Haydi sen söyle!..

Otuzbirinci Pencere

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۖ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۖ وَفِي
أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ

Şu pencere İnsan penceresidir ve enfüsîdir. Ve enfüsî cihetinde şu pencerenin tafsilâtını binler Muhakkikîn-i Evliyanın mufasssal Kitaplarına havale ederek yalnız Feyz-i Kur'andan aldığımız birkaç Esasa işaret ederiz. Şöyle ki:

Onbirinci Söz'de beyan edildiği gibi: "İnsan, öyle bir Nüşa-i Câmiadır ki: Cenab-ı Hak bütün Esmasını, İnsanın nefsi ile İnsana ihsas ediyor." Tafsilâtını başka Sözlere havale edip yalnız üç noktayı göstereceğiz.

BİRİNCİ NOKTA: İnsan, üç cihetle Esma-i İlâhiyyeye bir âyinedir.

Birinci Vecih: Gecede zulûmat, nasıl Nuru gösterir. Öyle de: İnsan, za'f ve acziyle, fakr ve hacatıyla, naks ve kusuru ile, bir Kadîr-i Zülcelâl'in Kudretini, Kuvvetini, Gınasını, Rahmetini bildiriyor ve hakeza.. pek çok Evsaf-ı İlâhiyyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hattâ hadsiz aczinde ve nihayetsiz za'fında, hadsiz a'dasına karşı bir Nokta-i İstinad aramakla,

Vicdan daima Vâcib-ül Vücut'a bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hacatı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir Nokta-i İstimdad aramağa mecbur olduğundan, Vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîm'in Dergâhına dayanır, Dua ile el açar. Demek her Vicdanda şu Nokta-i İstinad ve Nokta-i İstimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in Barigâh-ı Rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.

İkinci Vecih âyinedarlık ise: İnsana verilen nûmuneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', mâlikiyet, hâkimiyet gibi cüz'iyat ile Kâinat Mâlikinin İlmine ve Kudretine, Basarına, Sem'ine, Hâkimiyet-i Rubûbiyetine âyinedarlık eder. Onları anlar, bildirir. Meselâ: "Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikiyim ve idare ediyorum. Öyle de şu koca Kâinat sarayının bir Ustası var. O Usta onu bilir, görür, yapar, idare eder ve hâkeza...

Üçüncü Vecih âyinedarlık ise: İnsan, üstünde Nakışları görünen Esmâ-i İlâhiyyeye âyinedarlık eder. Otuzikinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfının başında bir nebze izah edilen İnsanın Mahiyet-i Câmiasında Nakışları zahir olan yetmişden ziyade Esmâ vardır. Meselâ: Yaradılışından **Sâni'**, **Hâlık** İsmini ve Hüsn-ü Takviminden Rahman ve Rahîm İsimlerini ve Hüsn-ü Terbiyesinden **Kerim**, **Latif** İsimlerini ve hâkeza... Bütün a'za ve âlâtı ile, cihazat ve cevârihi ile, letaif ve maneviyatı ile, havas ve hissiyatı ile ayrı ayrı Esmanın ayrı ayrı Nakışlarını gösteriyor. Demek nasıl Esmada bir İsm-i Â'zam var, öyle de o Esmanın Nukuşunda dahi bir Nakş-ı Â'zam var ki, o da İnsandır.

Ey kendini İnsan bilen İnsan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve camid hükmünde İnsan olmak ihtimali var!

İKİNCİ NOKTA: Mühim bir Sırr-ı Ehadiyete işaret eder. Şöyle ki:

İnsanın nasıl Ruhı bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki: Bütün a'zasını ve eczasını birbirine yardım ettirir. Yâni, İrade-i İlâhiyye Cilvesi olan Evamir-i Tekviniye ve o Emirden Vücut-u Haricî giydirilmiş bir Kanun-u Emrî ve Latife-i Rabbaniye olan Ruh, onların idaresinde onların manevî seslerini hissetmesinde ve hacatlarını görmesinde birbirine mani olmaz, Ruhı şaşırtmaz. Ruha nisbeten uzak-yakın bir hükmünde. Birbirine perde olmaz. İsterse, çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse beden her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hattâ çok Nuraniyet kesbetmiş ise, her bir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir. Öyle de:

وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى Cenab-ı Hakk'ın mâdem Onun bir Kanun-u Emri olan

Ruh, küçük bir Âlem olan İnsan cisminde ve a'zasında bu vaziyeti gösteriyor. Elbette Âlem-i Ekber olan Kâinatta O Zât-ı Vâcib-ül Vücut'un İrade-i Külliyesine ve Kudret-i Mutlakasına hadsiz fiiller, hadsiz sadâlar, hadsiz Dualar, hadsiz işler, hiçbir cihette Ona ağır gelmez, birbirine mani olmaz. O Hâlık-ı Zülcelâl'i meşgul etmez, şaşırtmaz. Bütününü birden görür, bütün sesleri birden işitir. Yakın uzak birdir. İsterse, bütününü birinin imdadına gönderir. Herşey ile her şeyi görebilir, seslerini işitebilir ve her şey ile herşeyi bilir ve hâkeza...

ÜÇÜNCÜ NOKTA: Hayatın pek mühim bir mahiyeti ve ehemmiyetli bir vazifesi var. Fakat o bahis, Hayat Penceresinde ve Yirminci Mektub'un Sekizinci Kelimesinde tafsili geçtiğinden ona havale edip yalnız bunu ihtar ederiz ki:

Hayatta hissiyat suretinde kaynayan memzuç nakışlar; pekçok Esmâ ve Şuûnat-ı Zâtiyeye işaret eder. Gayet parlak bir surette Hayy-ı Kayyum'un Şuûnat-ı Zâtiyesine âyinedarlık eder. Şu Sırrın izahı, Allah'ı tanımayanlara ve daha tam tasdik etmeyenlere karşı zamanı olmadığından kapıyı kapıyoruz...

Otuzikinci Pencere

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَىٰ
بِاللَّهِ شَهِيدًا ۖ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

Şu pencere, Sema-i Risaletin güneşi, belki güneşler güneşi olan Hazret-i Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın penceresidir. Şu gayet parlak ve pek büyük ve çok nurani pencere Otuzbirinci Söz olan Mi'rac Risalesiyle, Ondokuzuncu Söz olan Nübüvvet-i Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm) Risalesinde ve ondokuz işaretli olan Ondokuzuncu Mektub'da,

ne derece nurani ve zahir olduğu isbat edildiğinden, o iki Sözü ve o Mektubu ve o Mektubun Ondokuzuncu İşaretini bu makamda düşünüp, sözü onlara havale edip, yalnız deriz ki:

Tevhidin bir Bürhan-ı Nâtıkı olan Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtü Vesse-lâm Risalet ve Velayet cenahlarıyla, yâni kendinden evvel bütün Enbiyanın tevâtürle İcma'larını ve ondan sonraki bütün Evliyanın ve Asfiyanın icma'kârane Tevâtürlerini tazammun eden bir kuvvetle bütün hayatında bütün kuvvetiyle Vahdaniyeti gösterip ilân etmiş. Ve Âlem-i İslâmiyet gibi geniş, parlak, nurani bir pencereyi, Marifetullah'a açmıştır. İmam-ı Gazalî, İmam-ı Rabbanî, Muhyiddin-i Arabî, Abdülkadir-i Geylanî gibi milyonlar Muhakkikîn-i Asfiya ve Sıddıkîn o pencereden bakıyorlar, başkalarına da gösteriyorlar. Acaba böyle bir pencereyi kapatacak bir perde var mı? Ve onu ittiham edip, bu pencereden bakmayanın Aklı var mı? Haydi sen söyle!

Otuzüçüncü Pencere

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا قِيمًا ۖ الزَّكِتَابُ
أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

Bütün geçmiş pencereler, Kur'an denizinden bazı katreler olduğunu düşün. Sonra Kur'anda ne kadar Âb-ı Hayat hükmünde olan Envâr-ı Tevhid var olduğunu kıyas edebilirsin. Fakat bütün o pencerelerin menbaı ve madeni ve aslı olan Kur'ana gayet mücmel bir surette, gayet basit bir tarzda bakılsa dahi, yine gayet parlak, nurani bir pencere-i câmiadır. O pencere ne kadar kat'î ve parlak ve nurani olduğunu, Yirmibeşinci Söz olan İ'caz-ı Kur'an Risalesine ve Ondokuzuncu Mektub'un Onsekizinci İşaretine havale ediyoruz. Ve Kur'anı bize gönderen Zât-ı Zülcelâl'in Arş-ı Rahmanîsine Niyaz edip deriz:

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ۖ رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا ۖ
رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۖ وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

İHTAR

Şu Otuzüç Pencerele olan Otuzüçüncü Mektub, İmanı olmayanı

إِنْ شَاءَ اللَّهُ İmâna getirir. İmanı zaîf olanın İmanını kuvvetleştirir. İmanı

kavî ve taklidî olanın İmanını Tahkikî yapar. İmanı Tahkikî olanın İmanını genişlendirir. İmanı geniş olana bütün Kemâlât-ı Hakikiyenin medarı ve esası olan **Marifetullahta** terakkiyat verir; daha nurani, daha parlak manzaraları açar. İşte bunun için, "Bir pencere bana kâfi geldi, yeter" diyemezsin. Çünkü senin Aklına kanaat geldi, hissesini aldı ise; Kalbin de hissesini ister, Ruhun da hissesini ister. Hattâ hayal de o Nurdan hissesini isteyecek. Binaenaleyh herbir pencerenin ayrı ayrı faideleri vardır.

Mi'rac Risalesi'nde asıl muhatab, Mü'min idi; mülhid ikinci derecede istima' makamında idi. Şu Risalede ise muhatab, münkirdir; istima' makamlarında Mü'mindir. Bunu düşünüp öylece bakmalı.

Fakat maatteessüf mühim bir sebebe binaen şu Mektub gayet sür'atle yazıldığından ve hattâ müsvedde halinde kaldığından, elbette bana aid olan tarz-ı ifadede müşevveşiyet ve kusurlar olacaktır. Nazar-ı müsamaha ile bakmalarını ve ellerinden gelirse ıslahlarını ve mağfiret ile bana Dua eylemelerini İhvanlarımdan isterim..

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى ❁ وَالْمَلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهَوَى
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ آمِينَ